

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง "การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง" ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร บทความ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไปนี้

1. เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง

1.1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกรรมกรและลูกกรรมกรก่อสร้าง

1.2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่

เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง

1.3 รายละเอียดเกี่ยวกับศูนย์เด็กก่อสร้าง ที่ผู้วิจัยไปศึกษางาน

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพเด็กด้อยโอกาส

ทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง

1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. สภาพการทำงานของครูที่สอนเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง

3. แนวคิด ทฤษฎี และหลักการสอนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการเรียน

การสอนเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง ได้แก่ รายละเอียดของทฤษฎีพัฒนาการ

ตามวัยของอีริคสัน ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม ทฤษฎี

เกี่ยวกับฮัตมนิทัศน์ ทฤษฎีความคาดหวัง หลักการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาส หลักการสอนเด็ก

ด้อยโอกาส หลักบูรณาการ และหลักพุทธศาสตร์ เรื่องกัลยาณมิตร

1. เด็กต้องมีโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง ผู้วิจัยศึกษารายละเอียดใน เรื่องต่อไปนี

1.1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกรรมกรและลูกกรรมกรก่อสร้าง

เนื่องจากปัจจุบันการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการก่อสร้างอาคารสถานที่ บ้านพัก ที่อยู่อาศัย ในเขตกรุงเทพมหานคร และย่านอุตสาหกรรมอย่างมากมาย ในการก่อสร้างแต่ละแห่งต้องใช้แรงงานของกรรมกรทั้งชายและหญิงจำนวนมาก ทำให้เกิดแรงงานไร้ฝีมือที่ได้อพยพมาจากชนบท เข้ามาเป็นกรรมกรมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะอพยพกันเข้ามาทั้งครอบครัว พ่อแม่และลูก เด็ก ๆ จากครอบครัวกรรมกรจึงต้องใช้ชีวิตอยู่ในแหล่งก่อสร้างที่มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

1.1.1 ชีวิตและความเป็นอยู่ของกรรมกรก่อสร้าง

กรรมกรก่อสร้างส่วนใหญ่อพยพมาจากชนบท ในขณะที่มีฐานะยากจน บางรายมีหนี้สินอันเนื่องมาจากความล้มเหลวในการทำงานด้านเกษตรกรรม เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ที่ดินทำกินถูกยึดครองจากนายทุนเงินกู้ คนเหล่านี้ต้องดิ้นรนมาทำงานในเมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร โดยการขายแรงงานแลกกับความอยู่รอดของตนเองและครอบครัวโดยการทำงานเป็นกรรมกรก่อสร้าง ซึ่งเป็นงานที่ไม่มีหลักประกันใด ๆ ในชีวิต สถานที่พักอาศัย ก็เป็นเพียงบ้านพักชั่วคราวที่สร้างขึ้นภายในแหล่งก่อสร้างที่กรรมกรทำงานอยู่ ซึ่งประกอบด้วยสังกะสีผุ ๆ เศษไม้หัก ๆ ปะติดปะต่อกันขึ้นมาเป็นห้องแถวยาว

ฉะนั้น คำว่าสุขภาพอนามัยที่ดี หรือสุขลักษณะที่ดีจะหาได้ยากจากชีวิตความเป็นอยู่ของกรรมกรก่อสร้าง ช่างกรรมกรก่อสร้างยังต้องทำงานหนักอยู่ตลอดทั้งวัน เพียงเพื่อแลกกับรายได้ที่แล้วแต่อัตราค่าจ้างที่ผู้รับเหมา จะให้โดยมักจะต่ำกว่าอัตราค่าจ้างแรงงานที่กรมแรงงานกำหนดไว้ ฉะนั้นร่างกายที่ต้องทนทำงานหนักและเสี่ยงอันตรายในขณะที่ทำการก่อสร้างไม่ว่าจะในเรื่องการปีนป่าย วัสดุก่อสร้างหล่นใส่ หรือเสียงต่อของมีคมต่าง ๆ ทำให้ร่างกายมีความทรุดโทรมอย่างรวดเร็ว เวลาว่างที่มีก็เป็นการพักผ่อนเพื่อจะออมแรงไว้สู้กับงานหนักในวันต่อไป ฉะนั้นเวลาที่เอาใจใส่ลูกที่ติดตามมาอยู่ในแหล่งก่อสร้างด้วยจึงไม่มี ไม่มีเวลาแม้แต่จะอบรมสั่งสอน ฉะนั้นเด็กจึงถูกปล่อยปละละเลยไปตามยถากรรม

1.1.2 ชีวิตและความเป็นอยู่ของลูกกรรมกรก่อสร้าง

1.1.2.1 จากการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร ในปี

พ.ศ. 2529 พบว่า มีจำนวนกรรมกรก่อสร้างประมาณ 256,400 คน กรรมกรเหล่านี้ส่วนใหญ่อพยพมาจากถิ่นอื่นและเป็นการอพยพมาทั้งครอบครัว พ่อ แม่ และลูก ซึ่งจากการสำรวจพบว่า เด็กที่เป็นลูกกรรมกรก่อสร้างอาศัยอยู่ในแหล่งก่อสร้างมีจำนวนมากถึง 12,480 คน และในปี พ.ศ. 2532 พบว่า ในแหล่งก่อสร้างมีเด็กวัยแรกเกิด ถึง 15 ปี จำนวนกว่า 30,000 คน (เด็กในภาวะยากลำบาก, รายงานการประชุมปฏิบัติการ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2533 : 56)

1.1.2.2 สภาพปัญหา การที่เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง ต้องอยู่ในสถานที่ก่อสร้าง โดยที่พ่อแม่ออกไปทำงานก่อสร้าง ทิ้งให้อยู่กับลำพังพี่น้อง โดยไม่มีคนดูแล ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

ก. ได้รับอันตรายจากการก่อสร้างเพราะภายในบริเวณก่อสร้าง ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยนั้นเต็มไปด้วยวัสดุที่เป็นอันตรายต่อเด็ก ๆ ในการวิ่งเล่น ซึ่งบางครั้งเป็นอันตรายถึงชีวิต เช่น กรณีเด็กหญิงสร้อยเพชร บุญน้อย ตกลงไปนรูเสาเข็ม เป็นต้น

ข. ปัญหาการคิดเชื่อและเจ็บไข้ได้ป่วย กรรมกรอาศัยอยู่บ้านพักคนงาน ซึ่งสร้างด้วยไม้หรือแผ่นสังกะสีเก่า ๆ เป็นแถวยาวเรียงกันไป สภาพห้องมืดทึบ อุดตู้ คับชื้น บางแห่งบ้านพักอยู่ใกล้กับห้องน้ำ ห้องส้วม ทำให้เกิดความชื้นและเน่าเหม็น และเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค เช่น กระทรวงสาธารณสุขเคยประกาศในปี พ.ศ. 2526 ว่าแหล่งของอหิวาตกโรคที่ระบาดครั้งใหญ่ในกรุงเทพมหานคร เกิดขึ้นจากภายในแหล่งบ้านพักคนงานก่อสร้างนั่นเอง

ค. ปัญหาภาวะทุพโภชนาการ เนื่องจากกรรมกรมีรายได้ต่ำ ทำให้เกิดภาวะทุพโภชนาการในเด็ก จากการสำรวจของศูนย์เด็กเคลื่อนที่มูลนิธิเด็กในปี พ.ศ. 2525 พบว่าเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างภายในแหล่งก่อสร้าง 1 แห่ง มีเด็กอยู่ภาวะทุพโภชนาการร้อยละ 73.6 ของเด็กทั้งหมด

ในจำนวนนี้เป็นโรคขาดสารอาหารระดับ 1	ร้อยละ	46.2
ในจำนวนนี้เป็นโรคขาดสารอาหารระดับ 2	ร้อยละ	25.4
ในจำนวนนี้เป็นโรคขาดสารอาหารระดับ 3	ร้อยละ	2.0

นอกจากนี้ ยังพบว่าเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างกว่าร้อยละ 60 ไม่ได้รับประทาน อาหารกลางวัน ถ้าได้รับประทานก็แค่ว่ากับเศษอาหารเท่านั้น

ง. ปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษา เมื่อ

เด็กอพยพเข้ามาอยู่ในแหล่งก่อสร้าง จะไม่มีทะเบียนบ้าน และสูติบัตร ทำให้ไม่สามารถเข้าเรียน ตามโรงเรียนได้ บางครั้งมีโอกาสได้เข้าเรียน แต่ต้องอพยพตามครอบครัวไปอยู่ในแหล่งก่อสร้าง ใหม่ จึงต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2527 ของศูนย์เด็กเล็กมูลนิธิ เด็ก พบว่า ลูกกรรมกรก่อสร้างเคยได้รับการศึกษามาเพียงร้อยละ 35.4 เท่านั้น

จ. ปัญหาขาดความรัก ความอบอุ่น และการเอาใจใส่

ที่เพียงพอ เพราะสาเหตุทางเศรษฐกิจที่กรรมกรต้องทำงานหนักตลอดวัน เพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว ทำให้เครียด เหนื่อย ไม่มีเวลามาให้ความรัก ความอบอุ่น หรือดูแลเอาใจใส่ลูก หลาย ๆ ครอบครัว ที่มีพ่อเมาเหล้า แม่เล่นการพนัน ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทรุนแรงเกิดขึ้นเสมอ ๆ ทำให้เด็กขาด ความรัก ความมั่นคง และสุขภาพจิตเสีย

ฉ. ปัญหาต้องเป็นผู้ใช้แรงงานตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องจาก

ส่วนใหญ่เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ เมื่อเติบโตขึ้นมาอายุประมาณ 10 - 14 ปี ต้องกลายเป็นกรรมกร ก่อสร้างไปโดยอัตโนมัติ เพราะไม่มีความรู้พอจะไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้ ประกอบกับยังเป็นเด็ก แต่ต้องหารายได้ช่วยเลี้ยงครอบครัวและตนเอง

1.1.2.3 ผลกระทบจากสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่

เหมาะสมที่ลูกกรรมกรก่อสร้างประสบอยู่ในขณะนี้ ทำให้เกิดผลกระทบดังนี้

ก. ผลกระทบต่อตนเอง ลูกกรรมกรก่อสร้างส่วนใหญ่มี

สุขภาพกายและสุขภาพจิตทรุดโทรม ด้านสุขภาพร่างกาย เนื่องจากขาดสารอาหารและอยู่ใน สภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ทำให้การเจริญเติบโตช้า โลหิตจาง สดปัญหาต่ำกว่าเด็กปกติด้าน สุขภาพจิต เด็กรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยและรู้สึกว่าตนขาดความรัก ความอบอุ่น

บ. ผลกระทบต่อสังคมและประเทศชาติ หากเศรษฐกิจเจริญเติบโตในลักษณะเช่นนี้เรื่อย ๆ จำนวนกรรมกรคงเพิ่มขึ้น ลูกกรรมกรก่อสร้างจะเติบโตตามกลางสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม โตขึ้นจะกลายเป็นแรงงานไร้ฝีมือ เช่นเดียวกับพ่อแม่และจะเป็นวัฏจักรชีวิตที่วนเวียนอยู่ในเรื่องความยากจน ความเจ็บป่วย ความด้อยโอกาสทางการศึกษา เช่นนี้เรื่อยไป นานเข้าจะเป็นปัญหาสังคมที่แก้ไขยากลำบากขึ้น

1.2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่เด็ก
ด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง

1.2.1 หน่วยงานราชการ ได้แก่

1.2.1.1 กองแรงงานหญิงและเด็ก กรมแรงงาน กระทรวง

แรงงานและสวัสดิการสังคม ทางกองแรงงานหญิงและเด็กไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์เด็ก
ขึ้นเอง แต่จะดำเนินการสนับสนุนให้บริษัทก่อสร้าง และโรงงานอุตสาหกรรมจัดตั้งศูนย์เด็กขึ้นดังนี้

ก. รับสมัครผู้จบการศึกษาในระดับปริญาตรีด้านการศึกษามาเป็นครูอาสาสมัครให้แก่บริษัทก่อสร้างหรือโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องการจัดตั้งศูนย์เด็ก โดยทาง
กองแรงงานหญิงและเด็กก็จะส่งครูไปดำเนินการจัดตั้งศูนย์เด็กให้โดยครูอาสาสอนจะเป็นผู้เขียน
โครงการจัดตั้งศูนย์เด็ก ตลอดจนแนวทางการจัดการศึกษาที่จะจัดขึ้นภายในศูนย์เด็กให้แก่บริษัท
ก่อสร้าง หรือโรงงานอุตสาหกรรมที่ว่าจ้างครู

ข. ทางกองแรงงานหญิงและเด็ก ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างบริษัทก่อสร้างหรือโรงงานอุตสาหกรรม กับครูอาสาสอน เช่น การประสานงานให้ครู
ไปรับการอบรมจากหน่วยงานอื่น ๆ การประสานงานด้านการดำเนินงานโดยนำความต้องการของ
ครูไปบอกแก่บริษัท หรือนำความต้องการของบริษัทไปบอกแก่ครู

ค. ขณะนี้ทางกองแรงงานหญิงและเด็ก มีรูปแบบการดำเนินการจัดตั้งศูนย์เด็ก 4 รูปแบบ (สัมภาษณ์, ชนาทิพย์ หัตถโกศล หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมและ
พัฒนาแรงงานหญิงและเด็ก, 14 กรกฎาคม 2537) ดังนี้

1) เจ้าของกิจการ ได้แก่ บริษัทก่อสร้างหรือโรงงานอุตสาหกรรม เป็นผู้บริหารและดูแลการจัดการศึกษาในศูนย์เด็กเอง โดยทางกองแรงงาน
หญิงและเด็ก เป็นผู้ส่งครูอาสาสอนไปให้เท่านั้น เช่น ศูนย์เด็กของบริษัท ยางรับเบอร์

2) สหภาพแรงงานเป็นผู้บริหารและดูแลการจัดการศึกษาในศูนย์เด็ก โดยการเก็บค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้จากผู้ปกครองเด็ก โดยทางกองแรงงานหญิงและเด็ก เป็นผู้ส่งครูอาสาสอนไปให้เท่านั้น เช่น ศูนย์เด็กโรงงานสิ่งทอสก๊อตเทกซ์ไทย

3) คณะกรรมการเป็นผู้บริหารและดูแลการจัดการศึกษาในศูนย์เด็ก ซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วยเจ้าของกิจการซึ่งให้เงินกองแรงงานหญิงและเด็กช่วยดำเนินการให้ และชุมชนได้แก่ วัดเป็นผู้สละที่ดินเพื่อตั้งศูนย์เด็กขึ้น โดยทางกองแรงงานหญิงและเด็กทำหน้าที่ดูแลการทำงานของครู เช่น ศูนย์เด็กที่อ้อมน้อย

4) บริษัทรับจ้างบริหารศูนย์เด็ก เป็นผู้บริหารและดูแลศูนย์เด็กทุกเรื่อง เจ้าของกิจการเพียงแต่จ่ายเงินให้บริษัทรับจ้างบริหารศูนย์เด็กเท่านั้น เช่น ศูนย์เด็กที่แหลมฉบัง

1.2.1.2 กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม

กรุงเทพมหานคร กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร ถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องสงเคราะห์ดูแลเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครในเรื่องต่าง ๆ ที่สามารถทำได้ เช่น ในเรื่องของการศึกษา (สัมภาษณ์, คุณกรองแก้ว จรรพ, ผู้แนะนำครูอาสาสมัครในแหล่งก่อสร้างของกรุงเทพมหานคร, 14 กรกฎาคม 2537) โดยดำเนินการดังนี้

ก. ทางกองสังคมสงเคราะห์เปิดรับสมัครผู้จบ

การศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษา มาเป็นลูกจ้างชั่วคราวในการสอนเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างภายในศูนย์เด็กก่อสร้างที่เจ้าของบริษัทก่อสร้างยินดีให้ความร่วมมือในการจัดตั้งศูนย์เด็กก่อสร้างนั้น

ข. ทางกองสังคมสงเคราะห์จะเป็นผู้ควบคุมดูแลการทำงาน

ของครูในศูนย์เด็กก่อสร้างทุกด้าน เช่น ในด้านการกำหนดแนวทางการสอน การจัดกิจกรรมประจำวันภายในศูนย์เด็ก การจัดหาอุปกรณ์ทางการศึกษาให้แก่ครู การส่งครูไปรับการอบรมเพิ่มเติม

ค. ทางกองสังคมสงเคราะห์ ทำหน้าที่ประสาน

งานในการส่งเด็กในแหล่งก่อสร้างเข้าเรียนต่อในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ในกรณีที่เด็กอายุถึงเกณฑ์เข้าเรียน และในกรณีที่ลูกกรรมกรก่อสร้างย้ายติดตามผู้ปกครองไปยังแหล่งก่อสร้างแห่งใหม่

1.2.2 หน่วยงานเอกชน ได้แก่ มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก

มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กมีโครงการหลายโครงการที่ให้ความช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา กรณีเป็นเด็กถูกรกรรกรก่อสร้าง ทางมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กมีโครงการศูนย์เด็กก่อสร้าง ซึ่งเป็นโครงการส่งครูเข้าไปจัดการศึกษาในแหล่งก่อสร้างที่เต็มใจและให้ความร่วมมือในการจัดตั้งศูนย์เด็กขึ้น (สัมภาษณ์, คุณอุบล ปิ่นแก้ว, ผู้ประสานงานโครงการศูนย์เด็กก่อสร้าง มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก, 3 กรกฎาคม 2537) โดยเริ่มแรก ทางโครงการศูนย์เด็กก่อสร้างจะสำรวจบริเวณที่มีการก่อสร้างทั่วไปและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับระยะเวลาในการก่อสร้าง จำนวนกรรกรก่อสร้าง จำนวนเด็ก สภาพแวดล้อมภายในบริเวณบ้านพักกรรกรก่อสร้าง จากนั้นจะเริ่มดำเนินการจัดตั้งศูนย์เด็กก่อสร้างขึ้น โดยทางบริษัทจะให้ความร่วมมือในการหาโต๊ะ ม้านั่ง กระดานดำ ตู้และชั้นใส่อุปกรณ์ น้ำประปา ไฟฟ้า บ้านพักครู ส่วนทางโครงการศูนย์เด็กก่อสร้างจะจัดการในด้านจัดหาครูและอุปกรณ์การเรียนการสอนต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ซึ่งอยู่ในช่วงอายุ 3 - 14 ปี โดยจะมีการแบ่งเด็กออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อแยกจัดการเรียนการสอนให้ดังนี้

1.2.2.1 กลุ่มเตรียมความพร้อม

1.2.2.2 กลุ่มเรียนรู้พื้นฐานวิชาการ

1.2.2.3 กลุ่มเน้นการอ่านออกเขียนได้

ในปัจจุบันมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กมีโครงการศูนย์เด็กก่อสร้างทั้งสิ้น

4 แห่ง ได้แก่

- ก. ศูนย์เด็กก่อสร้างสีวลี อยู่บริเวณบ้านพักกรรกรก่อสร้าง ซึ่งกำลังก่อสร้างหมู่บ้านสีวลี ที่รังสิต
- ข. ศูนย์เด็กก่อสร้างนันทวัน อยู่ที่บริเวณบ้านพักกรรกรก่อสร้าง ซึ่งกำลังก่อสร้างหมู่บ้านนันทวัน ที่ถนนศรีนครินทร์
- ค. ศูนย์เด็กก่อสร้างปาริชาติ อยู่ที่บริเวณบ้านพักกรรกรก่อสร้าง ซึ่งกำลังก่อสร้างหมู่บ้านปาริชาติ ที่จังหวัดปทุมธานี
- ง. ศูนย์เด็กก่อสร้างศรีวรา อยู่ที่บริเวณบ้านพักกรรกรก่อสร้างของบริษัทศรีวรา ซึ่งกำลังก่อสร้างห้างสรรพสินค้าโตคิว อยู่ที่ถนนรัชดา เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

1.3 รายละเอียดเกี่ยวกับศูนย์เด็กก่อสร้างที่ผู้วิจัยไปศึกษางาน

ศูนย์เด็กก่อสร้างที่ผู้วิจัยไปสังเกตการสอน คือ ศูนย์เด็กก่อสร้างศรีวรา ตั้งอยู่บริเวณบ้านพักกรรมการก่อสร้างของบริษัทศรีวรา ซึ่งอยู่ที่ถนนรัชดาภิเษก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร ขณะนี้กรรมการก่อสร้างของบริษัทกำลังก่อสร้างต่อเติมห้างสรรพสินค้าโตคิวอยู่

1.3.1 จำนวนครู ศูนย์เด็กก่อสร้างศรีวรา มีครู 1 คน จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาคหกรรม ทำงานภายในศูนย์เด็กก่อสร้างนี้ มา 1 ปี 6 เดือน ตั้งแต่ศูนย์เริ่มเปิดดำเนินการ ในปี พ.ศ. 2535 ส่วนผู้ช่วยครู ซึ่งมี 1 คน จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เพิ่งเข้ามาทำงาน ขณะนี้อยู่ในระหว่างการทดลองงาน

1.3.2 จำนวนเด็ก ศูนย์เด็กก่อสร้างศรีวรา มีจำนวนเด็กมาเรียนไม่แน่นอน บางช่วง (เดือนมีนาคม-พฤษภาคม) จะมีเด็กมาเรียนในศูนย์เด็กมากถึง 60 คน และเด็กมีวัยแตกต่างกันตั้งแต่ 3 - 12 ปี แต่ในบางช่วงเวลาจะมีเด็กมาเรียนประมาณ 25 คน เด็กอายุระหว่าง 3 - 9 ปี

1.3.3 กิจกรรมประจำวัน ที่ครูและเด็กภายในศูนย์เด็กก่อสร้างศรีวรา ปฏิบัติ

- 06.00 น. - ครูตื่นนอน จัดการกับกิจวัตรประจำของตนเอง
- ครูหุงข้าวเพื่อให้อาหารแก่เด็กรับประทานในตอนกลางวัน
 - ครูนั่งรถไปรับ เด็กลูกกรรมการก่อสร้างจากบริเวณก่อสร้างเมืองไทยประกันชีวิต ซึ่งอยู่ห่างไป 2 กิโลเมตร เพื่อมาเรียนในศูนย์ก่อสร้างศรีวรา
- 07.30 น. - ครูนำเด็กลูกกรรมการก่อสร้างจากบริเวณก่อสร้างเมืองไทยประกันชีวิตมาที่ศูนย์ก่อสร้างศรีวรา
- ครูรอรับ เด็กลูกกรรมการก่อสร้างของบริษัทศรีวรา ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านพักกรรมการก่อสร้าง ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกับศูนย์เด็กก่อสร้าง

- 08.30 น. - ครูเตรียม เด็ก เข้าแถว
- เด็ก เคารพธงชาติและสวดมนต์
- 09.00 น. - ครูเตรียม เด็กออกกำลังกาย
- เด็กออกกำลังกาย
- 09.30 น. - ครูอบรม เด็ก
- 10.00 น. - ครูเตรียมนมแก้ว เหลือองให้ เด็ก
- เด็กพักดื่มนม
- เด็ก เข้าห้อง เรียน
- 10.30 น. - ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามดุลยพินิจ
ของครู
- 11.30 น. - พักรับประทานอาหารกลางวัน
- เด็กรับประทานอาหารกลางวันแล้ว เล่นตาม
อัธยาศัย
- 13.00 น. - เด็กเล็ก (อายุ 3-6 ปี) เตรียมนอนพักกลางวัน
- เด็กโต (อายุ 6-9 ปี) เริ่มเรียนต่อใน
ภาคบ่าย
- ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามดุลยพินิจ
ของครู
- 15.30 น. - เด็กเล็กตื่นนอน ทำกิจวัตรส่วนตัว
- ครูเตรียมสมุดงานการบ้านให้ เด็กทุกคน
- เด็ก เล่นตามอัธยาศัย
- 16.00 น. - ศูนย์ เด็กก่อสร้าง เลิก เรียน
- ครูนำ เด็กกลับไปส่งที่แหล่งก่อสร้าง เมืองไทย
ประกันชีวิต

- 16.30 น. - ครูกลับมาที่ศูนย์ เด็กก่อสร้างศรีวรา
- ครูรองส่ง เด็กลูกกรรมการก่อสร้างที่อยู่บริษัท
ศรีวรา
- 18.30 น. - เด็กในแหล่งก่อสร้างกลับบ้านครบทุกคน
- 19.30 น. - ในบางวันครูจะไป เยี่ยมบ้านพักกรรมการ
ก่อสร้าง เพื่อให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ

1.3.4 ปัญหาในการจัดการศึกษาในศูนย์ เด็กก่อสร้างศรีวรา

จากการสัมภาษณ์ คุณนงลักษณ์ สงวนประเสริฐ ครูประจำศูนย์
เด็กก่อสร้างศรีวรา ถึงปัญหาในการจัดการศึกษาภายในศูนย์เด็กก่อสร้างศรีวรา พบว่ามีปัญหาดังนี้

1.3.4.1 ด้านเด็ก ปัญหาที่เกิดจากเด็ก ได้แก่

ก. เด็กลูกกรรมการก่อสร้างจะมาเรียนไม่สม่ำเสมอ
และเมื่อเรียนไปสักระยะหนึ่งเด็กจะไม่มาเรียน เนื่องจากต้องติดตามพ่อแม่ไปอยู่แหล่งก่อสร้างอื่น ๆ
ทำให้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็ก เป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง

ข. เด็กที่เรียนอยู่ในศูนย์เด็กก่อสร้าง มีความพร้อม
ในการเรียนแตกต่างกัน เด็กบางคนอายุ 6 ปี มีความพร้อมในการเรียนสูง และยังสามารถอ่าน
และเขียนค่าง่าย ๆ ได้ ขณะที่เด็กบางคนอายุ 8 ปี แล้วยังไม่พร้อมที่จะทำกิจกรรมง่าย ๆ ที่เป็น
พื้นฐานที่ครูกำหนดได้

ค. เด็กที่เรียนอยู่ในศูนย์เด็กก่อสร้าง มีพฤติกรรม
แตกต่างกันสูงมาก บางคนจะไม่ยอมอยู่นิ่งและมีปัญหารังแกผู้อื่นตลอดเวลา ขณะที่เด็กบางคนจะ
เงยยิ้มไม่ยอมทำกิจกรรมที่ครูบอกให้ทำเลย

1.3.4.2 ด้านผู้ปกครอง ปัญหาที่เกิดจากผู้ปกครองเด็ก

ได้แก่

ก. การไม่ได้รับความร่วมมือ ในการดูแลเอาใจใส่
สุขภาพอนามัยของเด็ก เช่น เด็กหลายคนมาเรียนโดยไม่ได้รับประทานอาหารเช้า

ข. การไม่ได้รับความร่วมมือในสิ่งที่ศูนย์ เด็กจัดขึ้น

เช่น กิจกรรมที่ศูนย์ เด็กจัดขึ้น หรือสมุดงานที่ทางศูนย์ เด็กให้ เด็กทำ เป็นการบ้าน เป็นต้น

1.3.4.3 ด้านครู ครูเองยอมรับว่าไม่ได้จบมาทางด้าน การจัดการศึกษา จึงไม่ค่อยมีประสบการณ์และมีความมั่นใจในแนวทางจัดการเรียนการสอนที่ดำเนินการ อยู่ในปัจจุบัน เมื่อมีปัญหาในการสอน เช่น ในด้านเนื้อหา วิธีสอน และการประเมินผล ครูต้องการ รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญและต้องการความช่วยเหลือด้านการศึกษาที่จะมาใช้จัดการเรียน การสอนภายในศูนย์ เด็กก่อสร้าง เป็นอย่างมาก

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพ เด็กด้อยโอกาสทาง การศึกษาในแหล่งก่อสร้าง แบ่งออกเป็นดังนี้

1.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรลูกกรรมกรก่อสร้าง

สมพงษ์ จิตระดับ (2529 : 8 - 12) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการ จัดหลักสูตรที่เหมาะสมกับ เด็กลูกกรรมกรก่อสร้างว่าควร จะจัด เป็นหลักสูตรระยะสั้น โดยมี ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากหลักสูตรทั่ว ๆ ไป เป็นหลักสูตรที่ประมวลเนื้อหา ประสบการณ์ที่น่าสนใจ เฉพาะด้าน เฉพาะ เรื่องที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาของการดำเนินชีวิตของ ผู้เรียนภายในระยะเวลาอันสั้นตามที่กำหนดขึ้น ซึ่งมีแนวคิดและโครงสร้างของหลักสูตร ดังนี้

1.4.1.1 แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตร

ก. ด้านจุดมุ่งหมาย ควรกำหนดขึ้นจากจุดมุ่งหมาย เฉพาะกลุ่มที่จะปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งตามกระบวนการทางการศึกษาในระยะเวลาอันสั้น เพื่อ สมองจุดมุ่งหมายนั้น ซึ่งจะแตกต่างจากความมุ่งหมายหรือจุดหมายของหลักสูตรระบบการศึกษาที่กำหนด ขึ้นในระดับนโยบายหรือระดับการศึกษาต่าง ๆ

ข. หลักสูตรควร เกิดขึ้นจากการผสมผสานแนวคิด ของหลักสูตรบางประเภท เช่น หลักสูตรแบบกิจกรรมที่มีจุดเด่น เฉพาะ เรื่องดังต่อไปนี้

1) เน้นในความต้องการและปัญหาของชีวิต

ที่เกิดขึ้น

2) ดำเนินการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

โดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหลัก

3) เนื้อหา ทักษะ ประสบการณ์ที่นำมาใช้

มุ่งตอบสนองปัญหาและความต้องการนั้น ๆ

ค. หลักสูตรควรมีสลักษณะยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม หรือตัดทอนเนื้อหาประสบการณ์ให้พอเหมาะ และสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้เรียน กลุ่มสนใจ หรือชุมชนต่าง ๆ ดังนั้นการร่างหลักสูตรแบบนี้ ผู้ร่างจึงไม่ควรยึดติดกับรูปแบบของเนื้อหาหลักสูตร ความต้องการของผู้ร่างเองเป็นอันดับ เพราะจะก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องความต้องการของผู้เรียนที่แตกต่างจากผู้ร่างหลักสูตรโดยตรง

ง. หลักสูตรควรเน้นในเรื่องของกระบวนการกลุ่ม การสร้างเจตคติและการลงมือปฏิบัติจริง ผู้เรียนจะได้อยู่ร่วมกันในสภาพที่ใกล้เคียง หรือในสถานการณ์ที่เป็นจริง มีโอกาสในการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ทางสังคม การแก้ปัญหา การอยู่ร่วมกันวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เข้าใจและเกิดแนวคิด มีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตแบบคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้

จ. หลักสูตรควรมีรูปแบบที่เฉพาะเจาะจงและกำหนดเป้าหมายของหลักสูตรที่ชัดเจน และมุ่งแก้ปัญหาข้ออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยใช้กระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ ซึ่งแตกต่างไปจากหลักสูตรของแต่ละระดับที่มุ่งในเรื่องการเตรียมคน การสร้างวิชาชีพ ความมั่นคงและอื่น ๆ

ฉ. หลักสูตรที่เกิดขึ้นมาจากกลุ่มคนไม่มากนัก ผู้ร่างหลักสูตรสามารถใช้เวลาในการร่วมประชุมวางแผนแสดงความคิดเห็นในช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่าแตกต่างจากหลักสูตรอื่น ๆ ที่ใช้ผู้สร้างหลักสูตรจำนวนมาก ระยะเวลาที่ยาวนาน เนื้อหาครอบคลุมกว้างขวางในหลาย ๆ ด้าน

1.4.1.2 ลักษณะของหลักสูตร ควรมีสลักษณะดังนี้

ก. ชื่อของหลักสูตร ควรมีสลักษณะชัดเจน

ข. นำลักษณะและสภาพทั่วไปของชุมชนมาเป็นข้อมูล

ในการพัฒนาหลักสูตร

ค. ปัญหาและความต้องการของชุมชนที่ระบุหรือกำหนด
ออกมานั้น เป็นปัญหาที่การศึกษาสามารถแก้ไขได้

ง. หลักการหรือ เป้าหมายของหลักสูตร เป็นแนวคิด
ความต้องการของกลุ่มผู้ร่างหลักสูตรว่า มีเจตนารมณ์เพื่ออะไร เป็นสำคัญ

จ. หลักการหรืออุดมคติของหลักสูตรต้องกำหนดคำให้
ชัดเจนว่าต้องการให้เกิดอะไรขึ้น ความเปลี่ยนแปลงที่ได้รับจากการศึกษาเป็นอย่างไร หลักสูตรนี้
สร้างขึ้นเพื่อผู้เรียนหรือชุมชนนั้นสามารถพัฒนาคุณภาพในเรื่องใด เฉพาะด้าน

ฉ. จุดมุ่งหมายทั่วไป เป็นการนำหลักการ อุดมคติ
เป้าหมายของกลุ่มผู้ร่างหลักสูตรมากำหนดคำให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

ช. สถานภาพของผู้เรียน วัย อายุ เพศ จำนวน
ซึ่งจะต้องทราบรายละเอียดก่อนว่าการสร้างหลักสูตรครั้งนี้ผู้ใช้ ได้แก่ ใคร ระดับอายุเท่าใด
มีจำนวนมากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้จัดเตรียมเนื้อหา ประสบการณ์ กิจกรรม สื่อการสอน ให้มี
ขนาดพอเหมาะและพอเพียงกับจำนวนที่มีอยู่ และยังเป็นส่วนที่ทำให้ผู้ร่างหลักสูตร ได้ตระหนักถึง
ความสำคัญของการเตรียม ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้เรียนบางด้านเพิ่มเติม เช่น การศึกษางาน
วิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรม การแสดงออกของเด็กในแหล่งก่อสร้างที่จะนำหลักสูตรนี้ไปใช้ เป็นต้น

ซ. เวลาเรียน จำนวนวัน กำหนดเวลา จำนวน
ชั่วโมง ควรให้เหมาะสมกับระยะความสนใจ ปัญหาและความต้องการของผู้เรียน เป็นสำคัญ

ฌ. โครงสร้างเนื้อหา การจัดเนื้อหา ประสบการณ์
ต่าง ๆ ผู้ร่างหลักสูตร ต้องไม่นำเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับมาใช้ เป็นอันขาด
แต่ต้องจัดเนื้อหาที่คำนึงถึงปัญหาและความต้องการ ความน่าสนใจ การแก้ไขอุปสรรค การปฏิบัติ
ได้จริง เป็นสำคัญ

ฎ. กิจกรรมการเรียนการสอน เน้นกิจกรรมการเรียน
คิด การอภิปราย การแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลอง การฝึกทักษะการ
ทำงานร่วมกัน การศึกษานอกสถานที่และอื่น ๆ ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นนี้ควรเป็นกิจกรรมการเรียน
การสอนที่แตกต่างไปจากที่สอนในห้องเรียนปกติ

๑. สื่อการเรียน ควรใช้วัสดุ สิ่งของ เครื่องใช้

เศษวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ และคำนึงถึงความปลอดภัย ความน่าสนใจและการใช้ประโยชน์ได้จริง

1.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง

สำหรับเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง ผู้วิจัยรวบรวมจากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาภายในศูนย์เด็กก่อสร้าง ได้แก่ ครูทองพูล บัวศรี ผู้ประสานงานมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ซึ่งเคยเป็นผู้เชี่ยวชาญในการสอนเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างมาก่อน และครูอุบล บินแก้ว ผู้ประสานงานโครงการศูนย์เด็กก่อสร้าง ซึ่งทำหน้าที่ดูแลและประสานงานทุกศูนย์เด็กก่อสร้างของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังรวบรวมจากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างอีกด้วย

1.4.2.1 ด้านวัตถุประสงค์ของการสอน ครูผู้สอนต้องกำหนดให้ชัดเจนและควรเป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้เรียนจะเห็นผลในระยะสั้น เนื่องจากผู้ปกครองและเด็กไม่ให้ความสำคัญและคุณค่าของการศึกษา แรงจูงใจที่จะส่งลูกมาเรียน หรือเด็กอยากมาเรียนจึงมีน้อย หากสามารถทำให้ผู้เรียนเห็นผลการเรียนในระยะเวลายันใกล้ จะช่วยสร้างศรัทธาและแรงจูงใจให้เด็กมาเรียนสม่ำเสมอ

1.4.2.2 ด้านเนื้อหา ครูควรสอนเนื้อหาที่เป็นปัญหาแวดล้อมตัวเด็ก ได้แก่ การรับประทานอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ เนื่องจากเด็กในแหล่งก่อสร้างส่วนใหญ่ขาดสารอาหาร การรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองและที่อยู่อาศัย เนื่องจากเด็กอยู่ในบริเวณบ้านพักชั่วคราวของกรรมกรก่อสร้าง หรือในแหล่งที่มีการก่อสร้าง ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่สกปรกและมีอันตรายต่อสุขภาพเด็ก การปลูกฝังให้เด็กรู้จักประหยัดและออมทรัพย์ เนื่องจากพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กมีรายได้ต่ำ ส่วนใหญ่ฐานะยากจนและมีหนี้สิน หากเด็กได้เรียนรู้วิธีประหยัดที่ถูกต้องแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวเด็กเอง ฯลฯ

1.4.2.3 ด้านการสอน ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นกิจกรรมที่เด็กได้เคลื่อนไหว (Motor Activities) มากกว่าการอยู่นิ่ง ๆ

1.4.2.4 ด้านสื่อการสอน เนื่องจากเด็กลูกกรรมการก่อสร้าง มีชีวิตอยู่ในแวดวงแคบ ๆ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอน หากจะให้ผลดีต้องอาศัยสื่อการสอน ช่วย โดยลักษณะสื่อต้องเคลื่อนไหวได้ อาจจะมีเสียง มีภาพประกอบ หรือเป็นสื่อช่วยเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในด้านต่าง ๆ เช่น สื่อเตรียมความพร้อมด้านภาษา สื่อเตรียมความด้านการคิดคำนวณ เป็นต้น

1.4.2.5 ด้านการวัดและประเมินผล ในการวัดและประเมินผล เด็กลูกกรรมการก่อสร้าง ไม่ควรเน้นในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพียงประการเดียว แต่ควรจัดและประเมินผลพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็กด้วย

1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้างโดยตรง ได้แก่

ในปี พ.ศ. 2529 สุชาดา คณิสสรมงคล วิจัยเรื่อง "สวัสดิภาพเด็กลูกกรรมการก่อสร้าง : ศึกษารูปแบบการจัดบริการศูนย์เด็กเล็ก เคลื่อนที่ในเขตก่อสร้างกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา รูปแบบการจัดศูนย์เด็กเล็ก เคลื่อนที่ในเขตก่อสร้างอีกทั้งต้องการทราบทัศนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ทั้งนี้ เพื่อนำผลจากการศึกษาไปใช้ในการปรับปรุงศูนย์เด็กเล็ก เคลื่อนที่ต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) ซึ่งใช้แบบสอบถาม 3 ชุด กับกลุ่มประชากรที่เป็นเป้าหมายในการศึกษา 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานภายในศูนย์เด็ก กลุ่มผู้บริหาร และกลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้าง และนำเสนอผลการศึกษาลักษณะของร้อยละประกอบการบรรยาย

ผลจากการศึกษา พบว่า ในส่วนของประชากรกลุ่มเป้าหมายกลุ่มที่ 1 คือ ผู้ปฏิบัติงานภายในศูนย์ เด็ก เล็ก เคลื่อนที่ มีการจัดกิจกรรม และการให้บริการที่เป็นลักษณะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น กล่าวคือ การจัดกิจกรรมภายในศูนย์ เด็ก เล็ก เป็นลักษณะการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ เด็กอ่านออก เขียนได้ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานภายในศูนย์ เด็ก เล็กยังขาดความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ เด็กในวัยนี้จึงมีผลให้บรรยากาศในศูนย์ เด็ก เล็ก เป็นลักษณะของชั้นเรียนมากกว่าที่จะ เป็นศูนย์สำหรับการเตรียมความพร้อมให้ เด็ก จึงควรที่จะมีระบบการนิเทศงานติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ทั้งก่อนประจำการ ขณะประจำการ และหลังประจำการ เพื่อให้การพัฒนาเด็กในศูนย์ต่าง ๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ในส่วนของผลการศึกษากลุ่มประชากรกลุ่มเป้าหมายกลุ่มที่ 2 คือ ผู้รับบริการ พบว่า โครงการศูนย์ เด็ก เล็ก เคลื่อนที่ทั้ง 3 ศูนย์ คือ ศูนย์สาทร ศูนย์สารภี 3 และศูนย์การบินไทย สามารถสร้างความพึงพอใจอย่างมากในการจัดบริการให้แก่พ่อแม่ เด็กถูกกรมกรก่อสร้าง ทั้งนี้ ผู้รับบริการ เห็นประโยชน์ของการจัดตั้งศูนย์ เด็ก เล็ก เคลื่อนที่ที่สามารถให้ความปลอดภัย และสร้างความมั่นใจในขณะที่พ่อแม่ออกไปทำงานได้ นอกจากนี้ให้เหตุผลว่าเป็นบริการที่ไร้เปล่า ไม่ต้องเสียบริการ จึงนับได้ว่าการดำเนินงานของโครงการศูนย์ เด็ก เล็ก เคลื่อนที่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับกลุ่มผู้รับบริการได้ในระดับหนึ่ง

ผลการศึกษาของกลุ่มประชากรกลุ่มเป้าหมายสุดท้ายคือ กลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้าง พบว่า การดำเนินงานประสานงานระหว่างกลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้าง ในการจัดตั้งศูนย์ เด็ก เล็ก เคลื่อนที่ซึ่งมิได้ดำเนินการประสานงานอย่างจริงจัง กล่าวคือ ผู้รับเหมาก่อสร้างร้อยละ 72 ไม่เคยติดต่อ หรือดำเนินการประสานให้ความช่วยเหลือกับองค์กร เอกชนหรือมูลนิธิในการจัดตั้งศูนย์ เด็ก เล็ก และอย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้รับเหมามีทัศนคติที่สอดคล้องแนวคิด รูปแบบการจัดตั้งศูนย์ เด็ก เล็ก เคลื่อนที่ว่าเป็นแนวทางที่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับครอบครัวกรมกรก่อสร้าง และต่อตนเอง ดังนั้นผู้รับเหมาก่อสร้างร้อยละ 50 ยินดีให้ความช่วยเหลือในการดำเนินงานจัดตั้งศูนย์ เด็ก ทั้งในด้านสถานที่ อุปกรณ์ เงิน และสิ่งของ เป็นต้น จากการศึกษาครั้งนี้ กลุ่มประชากรทั้ง 3 กลุ่ม มีความต้องการและให้ข้อเสนอแนะดังนี้ คือ

กลุ่มผู้ปฏิบัติงานภายในศูนย์เด็ก เรียกร้องความต้องการให้มีการสร้างแรงจูงใจ และความมั่นคงในการปฏิบัติงาน ตลอดจนให้มีการนิเทศงานอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนกลุ่มผู้รับบริการ พบว่า มีความต้องการขยายเวลาของการให้บริการของ โครงการศูนย์เด็ก เล็ก เคลื่อนที่จากเวลาเดิม 15.00 น. เป็น 17.00 น. และต้องการให้ขยาย โครงการศูนย์เด็ก เล็ก เคลื่อนที่ออกไปทั่วทุก เขตก่อสร้าง

กลุ่มผู้รับ เหมาส่งเสริมให้มีการออกกฎหมายให้มีการจัดตั้งศูนย์เด็ก เล็กใน เขตที่พัก คนงานให้ทั่วทุก เขต พร้อมทั้ง เสนอให้หน่วยงานภาครัฐ เช่น กรุงเทพมหานคร กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วย

ในปี พ.ศ. 2532 สุชาติ ลีตระกูล วิจัย เรื่อง "การพัฒนาหลักสูตรสำหรับ ลูก กรรมกรก่อสร้างก่อนวัยเรียนใน เขตกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาหลักสูตรสำหรับ ลูกกรรมกรก่อสร้างก่อนวัยเรียนใน เขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งแบ่งขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำมาสร้างเป็นโครงร่างหลักสูตร กลุ่ม ตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจได้แก่ ชุมชนก่อสร้าง จำนวน 6 แห่ง ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย กรรมกร ก่อสร้างที่มีครอบครัวและบุตร ลูกกรรมกรก่อสร้าง ครูผู้สอนในศูนย์เด็ก เล็ก เคลื่อนที่ รวมทั้งหมด 211 คน เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจจำนวนทั้งหมด 5 ฉบับ ประกอบด้วย แบบสังเกต แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบวัดสมรรถภาพพื้นฐานบางประการ ผลการสำรวจพบว่า สภาพที่พักของกรรมกร ก่อสร้างมีลักษณะ เป็นที่พักชั่วคราว บางแห่งอยู่ในบริเวณเดียวกับอาคารก่อสร้าง ขนาดที่คับแคบ แออัด ร้อนอบอ้าวและมีคิบบ สภาพของห้องน้ำ ห้องส้วมสกปรก ไม่มีทางระบายน้ำ ทำให้มีน้ำขัง และชื้นแฉะตลอดเวลา จำนวนห้องส้วมมีไม่เพียงพอ ผู้พักอาศัยมักทิ้งขยะลงใต้พื้นที่พัก บริเวณที่พัก ไม่มีสถานที่วิ่งเล่นสำหรับเด็ก เด็กส่วนใหญ่ต้องวิ่งเล่นในบริเวณที่มีกรรมกรก่อสร้าง สภาพทางครอบครัว พบว่า ส่วนมากมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในภาคกลาง รองลงมา คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาเหตุ ที่เข้ามาประกอบอาชีพกรรมกรก่อสร้าง ส่วนใหญ่เนื่องมาจากการทำไร่นาไม่ได้ผล ประกอบกับ ครอบครัวมีฐานะยากจน จากการวิจัยพบว่า ครึ่งหนึ่งของครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีผู้มิรายได้ เพียงคนเดียว ส่วนใหญ่รายได้ต่อวันประมาณ 50 ถึง 100 บาท และจะเดือนร้อนมากที่สุดเมื่อ สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย ส่วนทางด้านปัญหาความต้องการด้านที่พัก ส่วนใหญ่รู้สึกเคยชินและ ยอมรับในสภาพที่ได้รับ ทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวต้องการ เงินที่นำไปลงทุนประกอบอาชีพอื่น

เพราะเห็นว่างานที่ทำอยู่นั้นไม่มั่นคง อีกทั้งสภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยให้เมื่ออายุมากขึ้น ทางด้าน การศึกษาของบุตร ต้องการให้บุตรเรียนสูง ๆ แต่ไม่มั่นใจว่าจะสามารถทำได้ เมื่อพิจารณาฐานะ ทางการเงินของครอบครัว ร้อยละ 55.33 ตั้งใจจะส่งบุตรไปเรียนที่ภูมิลำเนาเดิมเมื่อโตขึ้น กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 19.83 ปล่อยให้บุตรอยู่กันเองตามลำพังขณะออกไปทำงาน มีหลายรายนำบุตร มาเลี้ยงดูในที่ก่อสร้างด้วย สภาพของเด็กส่วนใหญ่แดงกายไม่สะอาด และต้องช่วยทำงานบ้าน จากการสัมภาษณ์เด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มากกว่าครึ่งหนึ่งบอกว่าพ่อแม่ทะเลาะกันและไม่เคยซื้อ ของเล่นให้ ร้อยละ 20.75 ที่พ่อแม่ไม่เคยพาไปเที่ยวนอกบ้าน สิ่งที่ยากได้มากที่สุดเวลานี้ คือ ของเล่น ส่วนสมรรถภาพพื้นฐานบางประการโดยรวมของเด็กส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ทางด้าน ความคิดเห็นของครูผู้สอนในศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่เห็นว่า สภาพของเด็กส่วนใหญ่ขาดความเอาใจใส่ จากพ่อแม่ การให้การศึกษาแก่เด็กเหล่านี้ยังขาดแคลนสื่อวัสดุอุปกรณ์ ปัญหาที่สำคัญ คือ ไม่สามารถ ให้การศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง เพราะเด็กต้องย้ายที่อยู่บ่อย

ขั้นตอนที่สอง การร่างและพัฒนาโครงร่างหลักสูตร ได้นำผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน มากำหนดเป็นประเด็นต่าง ๆ ของหลักสูตร จากนั้นนำโครงร่างหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 12 ท่าน ทำการประเมินความเหมาะสมและสอดคล้อง โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามจำนวน 1 ฉบับ ผลปรากฏว่าโดยส่วนรวม หลักการ เป้าหมายและเนื้อหาของหลักสูตรมีความเหมาะสม กับความต้องการและสภาพความเป็นอยู่ของเด็กในระดับมาก ส่วนความสอดคล้องของโครงร่าง หลักสูตรมีความสอดคล้องกัน จากนั้นนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุง หลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นตอนที่สาม การทดลองใช้หลักสูตรได้นำหลักสูตรมาทดลองใช้กับลูกกรรมการ ก่อสร้างที่ศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่หมู่บ้านจัดสรรชวนชื่น โดยเครื่องมือวัดผลจากการทดลองประกอบด้วย แบบทดสอบและประเมินพฤติกรรมจำนวนทั้งหมด 5 ฉบับ ผลปรากฏว่า คะแนนที่ได้จากการทดสอบ ภายหลังจากทดลองเพิ่มขึ้นจากการทดสอบก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกฉบับ การ ประเมินพฤติกรรมพบว่า เด็กส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น สำหรับผลการ เปรียบเทียบเด็กในระบบโรงเรียนปรากฏว่า ความพร้อมในการเรียนของเด็กที่เป็นกลุ่มทดลอง ต่ำกว่าเด็กที่อยู่ในระบบโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขนิสัยและความปลอดภัยนั้นไม่แตกต่างกัน

ขั้นตอนที่สี่ การปรับปรุงหลักสูตรภายหลังการทดลองได้ทำการปรับปรุงหลักสูตรอีกครั้ง โดยปรับเนื้อหาและรายละเอียดบางอย่างภายในหลักสูตร เพื่อให้มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไป

ในปี พ.ศ. 2525 มูลนิธิเด็ก สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน วิจัยเรื่อง "แรงงานอุตสาหกรรมก่อสร้าง" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลพื้นฐานของแรงงานอุตสาหกรรมก่อสร้าง ซึ่งได้มีการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล และเพื่อกระตุ้นให้องค์กรที่เกี่ยวข้องกับแรงงานอุตสาหกรรมก่อสร้าง ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ได้มีส่วนรับผิดชอบทั้งทางตรงและทางอ้อม กลุ่มประชากร คือ แรงงานอุตสาหกรรมก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 500 คน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากแรงงานในสถานประกอบการที่มีคนงานต่ำกว่า 10 คน เลือกมา 25 คน คนงาน 11 - 50 คน เลือกมา 150 คน คนงาน 51 - 100 คน เลือกมา 150 คน คนงาน 101 - 500 คน เลือกมา 125 คน และ 501 - 1000 คน เลือกมา 50 คน เครื่องมือที่ใช้วิจัย คือ แบบสอบถามและใช้สถิติ ร้อยละ สหสัมพันธ์ และ t - test ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า คนงานก่อสร้างส่วนมากอยู่ในวัยหนุ่มสาว และการศึกษาสูงสุดเพียงประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นคนงานที่มาจากต่างจังหวัด โดยทำงานทางเกษตรเข้ามาหางานทำในกรุงเทพ ด้วยสาเหตุจากความล้มละลายของชาวชนบทในภาคเกษตร หรืออาจจากธรรมชาติเป็นสาเหตุทำให้การเกษตรไม่ได้ผล ในด้านรายได้ คนงานก่อสร้าง ส่วนมากได้รับค่าแรงต่ำกว่าค่าจ้างที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะแรงงานเด็กและสตรี ส่วนใหญ่คนที่มาทำงานก่อสร้างเป็นพวกแรงงานไร้ฝีมือ ซึ่งเป็นแรงงานที่หาง่ายและมีค่าจ้างกันเป็นรายวัน

ปัญหาของคนงานก่อสร้างส่วนมาก คือ มีรายได้ไม่พอใช้ โดยเฉพาะแรงงานหญิง ถือเป็นแรงงานไร้ฝีมือ มีกฎหมายจ้างเอาเปรียบเรื่องค่าจ้างและอื่น ๆ ทำให้คนงานก่อสร้างมีหนี้สินมาก ในด้านสวัสดิการปรากฏว่า คนงานกรรมกรมีขาดอุปกรณ์ป้องกันอุบัติเหตุ และสถานที่พักส่วนมากไม่ถูกสุขลักษณะ คนงานเองต้องรับผิดชอบต่อการเจ็บป่วยของคนในครอบครัวและตนเอง โดยสรุป ปัญหาแรงงานก่อสร้างเกิดจากการหนีความล้มละลายจากชนบทมาสู่การขายแรงงานในเมืองใหญ่ ดังนั้นปัญหาแรงงานก่อสร้างจึงมีส่วนส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมได้

2. สภาพการทำงานของครูที่สอน เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในศูนย์เด็กก่อสร้าง 9 แห่ง ถึงสภาพการทำงานของครูในแหล่งก่อสร้างได้ข้อมูลตรงกัน ดังนี้

2.1 หน้าที่ความรับผิดชอบของครูในศูนย์เด็กก่อสร้าง ได้แก่

2.1.1 จัดสภาพ และบรรยากาศของศูนย์เด็กก่อสร้างให้เหมาะสม

และส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

2.1.2 จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งได้แก่

- ก. กิจกรรมเตรียมความพร้อมแก่เด็กวัย 3 - 4 ปี
- ข. กิจกรรมการสอนแก่เด็กโตวัย 6 ปีขึ้นไป จนถึง 15 ปี
- ค. บางครั้งต้องสอน เด็กที่เรียนหลักสูตรการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนด้วย
- ง. อาจจะต้องจัดทัศนศึกษานอกสถานที่ เดือนละครั้ง และ
จัดค่ายพักแรมสามเดือนครั้ง (ในกรณีที่มีความพร้อม)

2.1.3 จัดทำงานธุรการของศูนย์เด็กก่อสร้าง เช่น จำนวนเด็ก บัญชี
การใช้จ่ายเงินต่าง ๆ เป็นต้น

2.1.4 จ่ายกับข้าว การทำอาหารเสริมและทำอาหารกลางวันให้แก่เด็ก
ซึ่งปกติเป็นหน้าที่ของผู้ช่วยครู แต่ถ้าศูนย์ใดไม่มีผู้ช่วยครู ครูต้องทำหน้าที่นี้ด้วย

2.1.5 รับส่งเด็กที่มาจากแหล่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น ศูนย์เด็กก่อสร้าง
ศรีวรา รับเด็กจากแหล่งก่อสร้างบริเวณเมืองไทยประกันชีวิตมาเรียนด้วย ครูจึงต้องมีหน้าที่รับส่ง
เด็กด้วย

2.1.6 ดูแลสุขภาพอนามัยเด็ก ตลอดจนดำเนินการในเรื่องหลักฐาน
ทะเบียนต่าง ๆ แก่เด็กที่ไม่มีหลักฐาน

2.1.7 ประสานงานช่วยเด็กเข้าโรงเรียน รวมทั้งสนับสนุนค่าใช้จ่าย
ในการศึกษา

2.1.8 การเข้าชุมชนแหล่งก่อสร้าง เพื่อพูดคุยกับกรรมการตามบ้านพัก
ในยามค่ำคืน เพื่อแนะนำเรื่องการเลี้ยงดูเด็ก ความสำคัญของการศึกษา โรคภัยไข้เจ็บ อันตราย
จากยาเสพติด สุรา บุหรี่ โรคทางเพศสัมพันธ์ และการรู้จักติดต่อกับราชการ ความสำคัญของการ
มีใบเกิด ทะเบียนบ้าน บัตรประชาชน

2.2 ปัญหาการทำงานของครูในศูนย์เด็กก่อสร้างที่พบ ได้แก่

2.2.1 ครูไม่สามารถทำงานได้ผลเต็มที่ เนื่องจากครุมีภาระงานหลาย
ด้าน ซึ่งต้องทำตั้งแต่เช้าจนค่ำ

2.2.2 ครูไม่ได้รับความปลอดภัยในการทำงาน การทำงานในศูนย์เด็ก
ก่อสร้าง ครูต้องนอนพักในห้องพักภายในศูนย์เด็กก่อสร้างซึ่งอยู่ในบริเวณบ้านพักกรรมการก่อสร้าง
หรือในบริเวณแหล่งก่อสร้าง ครูจึงอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างเดียวกับกรรมการก่อสร้าง และในแหล่ง
ก่อสร้างบางแห่งครูต้องเข้าไปอยู่ หรือมีกรรมกรรุ่นใหม่ย้ายเข้าไปอยู่ ครูจะไม่กล้าไปเยี่ยมกรรมการ
ที่บ้านพักในยามค่ำคืน เนื่องจากกลัวจะได้รับอันตราย เนื่องจากครูในแหล่งก่อสร้างทั้งหมด เป็น
ผู้หญิง

2.2.3 ครูไม่ได้รับการสนับสนุนการทำงานอย่างเพียงพอ ซึ่งได้แก่

ก. การสนับสนุนช่วยเหลือทางวิชาการ เช่น ในการจัดการ
เรียนการสอนแก่เด็กลูกกรรมการก่อสร้าง บ่อยครั้งที่ครูมีปัญหา แต่ครูไม่รู้จะปรึกษา ขอรับคำแนะนำ
และขอรับความช่วยเหลือจากใคร

ข. การสนับสนุนช่วยเหลือในด้านปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ เช่น
น้ำ ไฟ ค่าอาหารเช้าของเด็ก ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในการสอนเด็กในศูนย์เด็กก่อสร้าง บางครั้งมี
ปัญหาด้านปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ เช่น ผู้วิจัยเคยไปเยี่ยมศูนย์เด็กก่อสร้างแห่งหนึ่ง เห็นว่ามีครูอยู่แต่
ศูนย์เด็กก่อสร้างปิด เมื่อสอบถามครู ๆ เล่าว่า ศูนย์เด็กไม่มีน้ำใช้มาหลายวันแล้ว เวลาเด็กมา
เรียนไม่มีน้ำให้เด็กใช้ จึงจำเป็นต้องปิดศูนย์ชั่วคราว

ค. การสนับสนุนช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา

เนื่องจากการจัดการศึกษาให้เด็กในแหล่งก่อสร้าง ซึ่งมีความพร้อมในการเรียนแตกต่างกันสูงมาก
หากครูได้รับการสนับสนุนในด้านวัสดุอุปกรณ์ และสื่อทางการศึกษา จะช่วยให้การจัดการเรียน
การสอนของครูมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.2.4 อาชีพ "ครูในแหล่งก่อสร้าง" เป็นอาชีพที่ไม่มั่นคง เงินเดือนน้อย แต่ครูต้องทำงานหนัก ครูในศูนย์ก่อสร้างจึงลาออกบ่อย ส่วนใหญ่จะทำงานนี้ 1 - 2 ปี เมื่อทำงานที่มั่นคงได้ เช่น สอบบรรจุครูได้ จะลาออกจากงานทันที

3. แนวคิด ทฤษฎี หลักการเรียนรู้ และหลักการสอน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเด็กด้วยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง ได้แก่

3.1 ทฤษฎีพัฒนาการตามวัยของอีริกสัน (Erikson)

อีริกสัน (Erikson 1950 : 13 - 16) ได้แบ่งพัฒนาการของมนุษย์ออกเป็นวัยต่าง ๆ ดังนี้

3.1.1 วัยทารก อายุ 0 - 1 ปี เด็กในวัยนี้ต้องการความรัก ความอบอุ่น การดูแล เอาใจใส่อย่างใกล้ชิดจากพ่อแม่ ผู้ใหญ่ที่อยู่รอบข้าง ดังนั้นหากความต้องการของเด็กในวัยนี้ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ เด็กจะมีความมั่นคงทางจิตใจ แต่ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ เด็กจะกลายเป็นคนหวาดระแวง ตีนกส่ว และไม่ไว้วางใจใคร

3.1.2 วัยเด็กตอนต้น อายุ 1 - 3 ปี เด็กในวัยนี้จะมีความสามารถในการใช้วัยวุฒิใช้ในการเคลื่อนไหวของร่างกายได้ดี มีพัฒนาการทางภาษาเพิ่มมากขึ้น เด็กจึงต้องการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองถ้าผู้ใหญ่คอยควบคุมพฤติกรรมทุกอย่างของเขาอย่างเข้มงวดหรือเร่งให้เด็กช่วยตนเองเร็วจนเกินความสามารถของเด็ก เด็กก็จะเกิดความรู้สึกสงสัย ไม่แน่ใจในความสามารถของตนเอง

3.1.3 วัยซน อายุ 3 - 5 ปี เด็กในวัยนี้จะมีความริเริ่มสร้างสรรค์ และจะพยายามแสดงความสามารถใหม่ ๆ ออกมา ถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมอย่างถูกต้อง ก็จะเป็นการเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้กับเด็ก ในทางตรงกันข้าม หากเด็กถูกตำหนิตีเตือนทุกครั้งที่เขาไม่สามารถทำตามความคาดหวังของผู้ใหญ่ได้ก็จะทำให้เขารู้สึกผิดและเกิดความไม่พอใจในตนเอง

3.1.4 วัยเรียน อายุ 6 - 12 ปี เด็กในวัยนี้จะได้ปะทะสัมพันธ์กับประสบการณ์ใหม่ ๆ มากขึ้น เช่น ประสบการณ์ในโรงเรียน ซึ่งได้แก่การฝึกทักษะต่าง ๆ หรือการปรับตัวทางสังคม เด็กในวัยนี้ต้องการที่จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนกระทำเพื่อที่เขาจะรู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง ถ้าเขาประสบความสำเร็จเล็กน้อย ๆ ก็จะทำให้เขารู้สึกว่าตนเองดีด้อยกว่าคนอื่น

แนวคิดของธีริคสันที่มีต่อการจัดการศึกษา

จากแนวคิดของธีริคสัน ทำให้เข้าใจพัฒนาการในวัยต่าง ๆ ของเด็ก ซึ่งสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษา ดังนี้

ระดับอายุ 3 - 5 ปี เด็กมีพัฒนาการอยู่ในขั้นมีความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิด

เด็กในวัยนี้กำลังพัฒนาความคิดริเริ่ม ถ้าเด็กมีความมั่นใจในตนเอง เด็กจะรู้จักคิด รู้จักวางแผนที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้ ซึ่งครูจะต้องช่วยเด็กด้วยการกระตุ้นให้เด็กทำกิจกรรมที่แสดงความคิดริเริ่ม โดยมีครูอ่านวยความสะดวก และให้กำลังใจแก่เด็ก เพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรม จะได้เกิดความเชื่อมั่น

ระดับอายุ 6 - 12 ปี เด็กมีพัฒนาการอยู่ในขั้นมีความรู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง หรือความรู้สึกเป็นปมด้อย

เด็กในวัยนี้ต้องการประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนกระทำ และต้องการเป็นที่ยอมรับของเพื่อนและผู้ใหญ่ ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอน ครูต้องพยายามหลีกเลี่ยงงานที่ต้องแข่งขัน เปรียบเทียบความสามารถกับผู้อื่น เพราะเด็กส่วนใหญ่จะทำได้หรือไม่ประสบความสำเร็จ และทำให้เด็กพัฒนาความรู้สึกต่ำด้อย เพราะความรู้สึกที่สู้เพื่อนไม่ได้ ฉะนั้นวิธีที่ดีที่สุด คือ พยายามจัดประสบการณ์ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำงานแข่งกับตนเอง ในขณะเดียวกันให้ทุก ๆ คน มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ

3.2 ทฤษฎีจิตวิทยาากลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic Psychology)

3.2.1 แนวคิด ทฤษฎี

กลุ่มมนุษยนิยมจะคำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จะมองธรรมชาติของมนุษย์ในลักษณะที่วามมนุษย์เกิดมาพร้อมกับความดีที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (Good - Active) มนุษย์เป็นผู้ที่มีอิสระสามารถที่จะนำตนเองและสิ่งตนเองได้ เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ที่จะทำประโยชน์ให้สังคม มีอิสระเสรีภาพที่จะเลือกทำสิ่งต่าง ๆ ที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน (ทรรณิ ช. เจนจิต 2528 : 223) นักจิตวิทยาากลุ่มนี้ ได้แก่ มาสโลว์ (Maslow) และ

โรเจอร์ (Rogers) โดยที่มาสโลว์มีความเชื่อพื้นฐานว่า ถ้าให้อิสระภาพแก่เด็ก เด็กจะเลือก
 สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตนเอง ดังนั้น ผู้ใหญ่ที่อยู่แวดล้อมตัวเด็กควรรักษาความไว้วางใจเด็ก ให้โอกาสและ
 ช่วยเหลือเขาเติบโต โดยไม่ใช่วิธีควบคุม เข้มงวดกับเด็ก โรเจอร์เองมีความคิดเช่นเดียวกับ
 มาสโลว์ และได้เสริมความคิดของมาสโลว์ว่า ถ้าผู้ใหญ่จักสร้างสภาพการณ์และบรรยากาศที่
 ออบอุ่นและยอมรับนับถือในฐานะปัจเจกบุคคล จะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้

ทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow)

มาสโลว์ ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 5 ระดับ
 จากต่ำไปหาสูง ความต้องการในระดับต่ำเป็นความต้องการทางสรีระ ความต้องการความปลอดภัย
 ความต้องการความรัก ความต้องการเป็นที่ยอมรับ และความต้องการที่จะรู้จักว่าตนเองมีค่า ส่วน
 ความต้องการในระดับสูง เป็นความต้องการเพื่อพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ มาสโลว์กล่าวว่า มนุษย์
 จะมีความต้องการในระดับสูงได้ ความต้องการในระดับต่ำต้องได้รับการตอบสนองเสียก่อน

ในการนำทฤษฎีของมาสโลว์ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ครูต้องพยายามสนองความต้องการต่าง ๆ ให้กับนักเรียน โดยการช่วยเหลือนักเรียนให้
 ได้รับความต้องการในระดับล่างให้มากที่สุด เท่าที่ครูสามารถจะทำได้เสียก่อน เพื่อให้เด็กมี
 แรงจูงใจที่จะไปให้ถึงความต้องการในระดับสูงต่อไป

ทฤษฎีของโรเจอร์ (Rogers)

โรเจอร์ มีความเห็นว่ามนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดี
 หากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ การจัดบรรยากาศการเรียนที่ผ่อนคลาย และเอื้อต่อ
 การเรียนรู้ (Supportive Atmospheres) และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student -
 Centered Teaching) โดยครูใช้วิธีการสอนแบบไม่นำทาง (Non - Directive) และ
 ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (Facilitator) การเรียนเน้นกระบวนการ
 การเรียนรู้ (Learning Process) เป็นสำคัญ

โรเจอร์ ให้ความสำคัญกับบุคคลในแง่ที่ว่า โดยธรรมชาติ
 แล้วมนุษย์พร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นทุก ๆ ด้าน โรเจอร์ (Rogers 1969 : 341-351)
 จึงได้เสนอหลักการเรียนรู้แบบมนุษยนิยม ดังนี้

1. โดยธรรมชาติ มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้
2. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนเรียนและรับรู้ว่

สิ่งที่เรียนมีความหมาย และมีความสัมพันธ์ต่อจุดมุ่งหมายของชีวิตของผู้เรียน

3. การเรียนรู้ที่สำคัญมักจะเกิดจากการลงมือกระทำของผู้เรียนเอง (Learning by doing)
4. การชมเชยหรือขู่เบียดผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนต่อต้านการเรียน
5. ถ้าผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน จะช่วยให้การเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มมากขึ้น
6. ถ้าผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้มากขึ้นตลอดเวลา
7. การส่งเสริมให้ผู้เรียนประเมินผลสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนมีความคิด อิสระ เป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองและมีความคิดสร้างสรรค์

ในการนำทฤษฎีของโรเจอร์ ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ครูต้องเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน พยายามจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมาย กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำด้วยตนเองและให้เด็กมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน รวมทั้งเรื่องการประเมินผลสิ่งที่เรียน

การนำทฤษฎีจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยมไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ประการที่ 1 ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีก็ต่อเมื่อความต้องการพื้นฐานของ

ผู้เรียนได้รับการตอบสนองแล้ว ครูจะต้องมีความรู้สึกไวต่อความต้องการทางสรีระ ความปลอดภัย ความต้องการความรัก ความต้องการยอมรับ และความต้องการรู้สึกว่าคุณค่า เช่น ในกรณีของเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง เด็กจะมีปัญหาขาดแคลนสิ่งที่เป็นความต้องการพื้นฐานทุกด้าน ดังนั้น ครูต้องพยายามตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของเด็กให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ เช่น การจัดอาหารกลางวันให้รับประทาน การจัดให้มีที่พักค้ำมมและกินของว่าง การเป็นที่พึ่งทางจิตใจแก่เด็ก การใช้คำพูดที่แสดงถึงความเมตตา การสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในบทเรียน การให้คำชมมากกว่าการติ การจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้นักเรียนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือกัน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาไปสู่ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม นอกจากนี้ครูพยายามสนับสนุนให้เด็กตั้งจุดประสงค์ของสิ่งที่จะเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความสามารถของคน และครูหาทางให้นักเรียนประสบผลสำเร็จ และสนับสนุนให้ผู้เรียนแข่งกับตนเอง

ประการที่ 2 ความรู้สึก (Feeling) มีความสำคัญเท่ากับข้อความจริง (Fact) นักจิตวิทยาากลุ่มมนุษยนิยม คิดว่าวัตถุประสงค์ด้านเจตคติเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยสร้างความรู้สึก เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้กับเด็ก ในการสอนครูจึงไม่ควรแยกวัตถุประสงค์ด้านพุทธิพิสัย และเจตพิสัยออกจากกัน ส่วนในเวลาสอนครูใช้วิธีสอนที่ส่งเสริมด้านความรู้สึก โดยให้นักเรียนมีโอกาสแสดงความรู้สึก เช่น การใช้บทบาทสมมติ การใช้ละครชีวิตจริง การสร้างสถานการณ์จำลอง เป็นต้น

ประการที่ 3 ผู้เรียนจะเรียนรู้ต่อเมื่อบทเรียน เป็นสิ่งที่ผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้ นักจิตวิทยาากลุ่มมนุษยนิยมเห็นว่า ถ้าเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่มและไม่เบื่อเรียน โดยครูให้เด็กมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ การทำกิจกรรม และการประเมินผล

ประการที่ 4 การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ว่าควรจะเรียนรู้อย่างไร มีความสำคัญมากกว่าการเรียนรู้เนื้อหาความจริง นักจิตวิทยามนุษยนิยมเห็นว่า การสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิธีว่าจะเรียนรู้อย่างไรจะเป็นการช่วยให้เด็กปรับตัวได้ดีกว่าการสอนเนื้อหาความจริง ดังนั้น ครูต้องพยายามใช้วิธีสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยครูคอยให้การดูแลช่วยเหลือ

ประการที่ 5 การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนไม่รู้สึกว่าคุณถูกขู่เข็ญ หรือมีความหวาดกลัว โรเจอร์สเคยกล่าวว่า ครูที่ใช้วิธีขู่เข็ญให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยความกลัว เด็กจะรู้สึกว่าคุณค่า (Self - Esteem) ต่ำ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อสัมฤทธิ์ผลในการเรียนรู้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าครูสร้างบรรยากาศในการเรียนที่เป็นมิตร และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้เด็กเรียนไม่กลัวที่จะถามและตอบคำถาม ไม่กลัวถูกครูทำโทษ เด็กจะมีความเชื่อมั่นและเรียนได้ดี

ประการที่ 6 การประเมินการเรียนรู้ด้วยตัวของนักเรียนเองมีความหมาย และมีประโยชน์ต่อผู้เรียนมากกว่าการประเมินผลการเรียนรู้โดยผู้อื่น

โรเจอร์สกล่าวว่า ถ้าหากผู้เรียนได้รับการส่งเสริมให้มีโอกาสในการตั้งวัตถุประสงค์การเรียน จะเป็นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักรับผิดชอบชีวิตและอนาคตของตน ส่วนเกลสเซอร์ (Glaser 1977 : 25) เห็นว่า นักเรียนควรรนำผลการประเมินมาพิจารณาว่าตนมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้อย่างไร เป็นไปตามความคาดหวังของตนหรือไม่ สำหรับครูหากจะนำหลักการในข้อนี้ไปใช้ ควรใช้วิธีสังเกต คือ ให้นักเรียนตั้งวัตถุประสงค์ของการ

เรียนรู้ไว้ เพื่อให้ได้รับผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการ พยายามทำให้ได้ตามเกณฑ์ เช่น ผู้เรียนต้องการเกรดเอ ผู้เรียนต้องทำให้ได้ตาม เกณฑ์ของผู้ที่จะได้เกรดเอ เป็นต้น

3.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจ

นักจิตวิทยาพยายามอธิบายสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ โดยใช้ทฤษฎีแรงจูงใจ ซึ่งอธิบายไว้ในทฤษฎีกลุ่มพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีมนุษยนิยม และทฤษฎีปัญญานิยม ดังนี้

ทฤษฎีแรงจูงใจในกลุ่มพฤติกรรมนิยม

นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยม อธิบายแรงจูงใจโดยสร้างทฤษฎีแรงขับ (Drives) ขึ้น โดยกล่าวว่า ธรรมชาติของมนุษย์แสวงหาความสมดุลย์อยู่เสมอ เช่น ในเวลาหิว ปริมาณน้ำตาลในเลือดลดลง ทำให้มนุษย์ต้องรับประทานอาหาร ความหิวจึงเป็นแรงขับ (แรงจูงใจ) ให้เกิดพฤติกรรม คือ การรับประทานอาหาร

ทฤษฎีแรงจูงใจในกลุ่มมนุษยนิยม

นักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยม ได้แก่ มาสโลว์ เป็นผู้สร้างทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ ซึ่งแบ่งเป็นความต้องการพื้นฐานกับความต้องการพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพ โดยมาสโลว์กล่าวว่า หากความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์จึงจะมีแรงจูงใจในการแสวงหาการตอบสนองความต้องการขั้นสูงต่อไป

ทฤษฎีแรงจูงใจในกลุ่มปัญญานิยม

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เชื่อว่า กระบวนการรู้คิด มีส่วนทำให้เกิดพฤติกรรม ที่มีเป้าหมาย นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและความรู้ ความเข้าใจ เช่น ทฤษฎี Attribution Theory ของไวเนอร์ (Weiner 1979 อ้างใน สุรางค์ ใจวัตรระกูล 2536 : 118) คิดว่ามนุษย์เรามักจะมีความอยากรู้ อยากรูเห็น และอยากรูเข้าใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดพฤติกรรม เช่น เวลาครูบอกคะแนนสอบ นักเรียนที่ได้คะแนนต่ำ จะสงสัยและถามตัวเองว่า ทำไมตนจึงได้คะแนนต่ำ จากนั้นจะอ้างสาเหตุพฤติกรรม เช่น ก้อนสอบป่วย ทำข้อสอบไม่ทัน ทำให้ได้คะแนนต่ำ เป็นต้น

การนำทฤษฎีแรงจูงใจมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

แรงจูงใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเรียนรู้ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่ทำให้ผู้เรียนมีสัมฤทธิ์ผลในการเรียนดีขึ้น จากการสังเกต จะพบว่า ผู้เรียนที่มีความสามารถสูง แต่ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้จะมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนต่ำ ส่วนผู้เรียนที่มีความสามารถต่ำ และขาดแรงจูงใจในการเรียน จะยิ่งมีผลสัมฤทธิ์ และอัศวินทัศนคติต่ำมาก ในหนังสือเรื่อง เด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้ เขียนโดย อเดลแมนและเทลเลอร์ (Adelman and Taylor 1983 : 168 - 172) ได้กล่าวถึง การใช้แรงจูงใจ ซึ่งแบ่งออกเป็นแรงจูงใจภายใน และแรงจูงใจภายนอก สำหรับเด็กกลุ่มที่มีปัญหาการเรียนรู้ที่เนื่องมาจากการอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน ควรให้แรงจูงใจภายนอก ซึ่งได้แก่ รางวัล คำชมต่าง ๆ และพยายามแทรกแรงจูงใจภายในในลักษณะผสมผสาน สำหรับการนำแรงจูงใจมาแก้ปัญหาเรื่อง การเรียนของเด็ก อเดลแมนและเทลเลอร์เสนอว่า

- ขั้นที่ 1 พยายามใช้แรงจูงใจภายในให้มากที่สุด โดยทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของการเรียน
- ขั้นที่ 2 พยายามชี้แจงประโยชน์และวัตถุประสงค์ที่จะเกิดผลดีในระยะยาว
- ขั้นที่ 3 นำแรงจูงใจเข้ามาไว้ในกระบวนการสอน
- ขั้นที่ 4 ให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) เพื่อให้ผู้เรียนนำไปปรับปรุงตนเอง

สำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง ส่วนใหญ่ขาดแรงจูงใจในการเรียน ทำให้เด็กไม่กระตือรือร้นในการเรียน ขาดเรียนโดยไม่มีเหตุผลสมควรในการออกแบบและวางแผนการเรียนการสอน ครูต้องนำเรื่องแรงจูงใจเข้ามาพิจารณาจัดเป็นกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเรียนสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยพิจารณาใช้แรงจูงใจ 2 ลักษณะ (สมพร จารุณี 2535 : 9-12) ดังนี้

1) แรงจูงใจที่อาศัยรางวัล

การสร้างแรงจูงใจที่อาศัยรางวัลในที่นี้ หมายถึง รางวัล

ทางวัตถุไปจนถึงความรู้สึกพอใจที่ได้รับคำชม และทำงานสำเร็จ เช่น ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนทำงานร่วมกันในบรรยากาศที่เป็นมิตรและเอื้อต่อการเรียนรู้ เมื่อนักเรียนทำงานสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น เด็กก็จะมีแรงจูงใจในการเรียนต่อไป ซึ่งครูต้องช่วยให้ข้อมูล (Feedback) ที่จะช่วยให้ผู้เรียนรับรู้ว่า เขาประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว และบอกแนวทางปรับปรุงแก้ไขแก่เด็กด้วย

2) แรงจูงใจที่อาศัยตัวงานและแรงจูงใจที่อาศัยความสำเร็จ

ออซูเบล (Ausubel 1968 : 72 - 73) เชื่อว่าแรงจูงใจ

จากการที่บุคคลสามารถทำงานได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์และประสบความสำเร็จ จะเป็นแรงจูงใจภายในที่กระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ดังนั้น ออซูเบล เห็นว่า การสร้างแรงจูงใจกับการเรียนมีความสัมพันธ์ เป็นเหตุเป็นผลต่อกัน จึงไม่จำเป็นต้องมีผู้คอยผลักดันกิจกรรมการเรียนไปจนกว่าผู้เรียนจะเกิดความสนใจและเกิดแรงจูงใจ วิธีที่ดีที่สุดตามที่เสนอของออซูเบล คือ สอนผู้เรียนให้ดีที่สุด การเรียนรู้ย่อมจะเกิดขึ้นไม่ว่ามากก็น้อย ทั้ง ๆ ที่ผู้เรียนไม่มีแรงจูงใจ แต่ในที่สุดด้วยสภาพการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม เด็กจะได้รับการกระตุ้นให้ประสบความสำเร็จและจะเป็นแรงจูงใจให้เด็กเรียนต่อไป

3.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory)

บันดูรา (Bandura) ผู้ตั้งทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม

ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตามทฤษฎีนี้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การที่บุคคลได้มาซึ่งความรู้ใหม่ ๆ (Acquired) ซึ่งบุคคลไม่จำเป็นต้องแสดงออกให้เห็นในด้านพฤติกรรมเสมอไป (Bandura 1986 : 7) ตัวอย่าง เช่น คนที่ชอบตีเทนนิสไปดูการแข่งขันเทนนิสและสนใจทำตีเทนนิสของนักเทนนิสที่แข่งขัน พร้อมทั้งจำวิธีการตีในท่าต่าง ๆ เอาไว้ในความจำของตนเอง ในทัศนะของบันดูรา ถือว่ากระบวนการแค่นี้ การเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว และเมื่อบุคคลมีโอกาสที่เหมาะสม เช่น ไปตีเทนนิสกับเพื่อน เขาก็อาจแสดงท่าทางการตีเทนนิสในลักษณะของนักเทนนิสที่เขาเคยดู ซึ่งเท่ากับพิสูจน์ว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้วจริง ๆ (สมโภชน์ เขี่ยมสุภาภิต, 2536 : 93)

ตามแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญหาสังคมของ บันดูรานั้น บันดูราเชื่อว่า พฤติกรรมของคนเกิดจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม และปัจจัยภายใน ตัวบุคคล ได้แก่ สติปัญญา การรับรู้ ซึ่งปัจจัยทั้งสองมีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำของบุคคล โดยบันดูรา เชื่อว่าคนเราส่วนใหญ่เรียนรู้โดยการสังเกตจากพฤติกรรมของผู้อื่นแทบทั้งสิ้น

จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญหาสังคม ของ บันดูรา จึงแบ่งออกเป็น 3 ประการ ได้แก่

- 1) แนวคิดของการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning)
- 2) แนวคิดของการกำกับตนเอง (Self - Regulatory)
- 3) แนวคิดของความสามารถของตนเอง (Self - Efficacy)

ในงานวิจัยเรื่องนี้เลือกศึกษารายละเอียดของแนวคิดที่ 1 และแนวคิดที่ 3 ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการสังเกต

บันดูรา เชื่อว่า การเรียนรู้ของคนเราส่วนใหญ่เกิดขึ้น จากการสังเกตจากตัวแบบ (Modeling) เนื่องจากในสภาพชีวิตจริง คนมีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจจะเป็นคน สัตว์ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา การเรียนรู้โดยการสังเกต หรือการเลียนแบบตัวแบบที่อยู่แวดล้อมในชีวิตจริงเกิดขึ้น โดยที่ตัวแบบเพียงตัวเดียวสามารถจะถ่ายทอดความคิด และการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน (สุรางค์ วัศวตระกูล 2536, สมโภชน์ เขี่ยมสุภาภิต, 2536)

ฟิสเชอร์ และ โกชอส (Fischer and Gochos 1975 : 97)

ได้กล่าวสรุปถึงหน้าที่ของตัวแบบ ดังนี้

1) ตัวแบบทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ หมายถึง กรณีที่ผู้สังเกต
ตัวแบบยังไม่เคยได้เรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาก่อน

2) ตัวแบบทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหมายถึง
กรณีที่ผู้สังเกตตัวแบบเคยเรียนรู้ พฤติกรรมดังกล่าวมาบ้างแล้ว เมื่อเห็นตัวแบบอีกครั้งตัวแบบจะ
ทำหน้าที่จูงใจให้ผู้สังเกตพยายามพัฒนาพฤติกรรมที่ตนเคยทำในอดีตให้ดียิ่งขึ้น

3) ตัวแบบทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดของพฤติกรรม หมายถึง
ในกรณีที่ผู้สังเกตมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ตัวแบบจะช่วยทำหน้าที่ทำให้พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม
ลดลงหรือไม่เกิดขึ้น ในการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบนี้ บันดูรา (Bandura
อ้างใน สุรางค์ ใจวัชรกุล 2536 : 103 - 105, สมโภชน์ เขียมสุภาสิต 2536 :
97 - 99) ได้กล่าวว่าประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

1) กระบวนการตั้งใจ (Attentional Processes)

บุคคลจะเรียนรู้ได้มากจากการสังเกต ถ้ามีความตั้งใจ ซึ่งความตั้งใจจะเกิดขึ้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ
2 ประการ ประการแรก คือ ลักษณะตัวแบบต้องเด่นชัด เป็นตัวแบบที่ผู้สังเกตพอใจและพฤติกรรม
ที่ตัวแบบแสดงออกไม่ซับซ้อนมากนัก ประการที่สอง คือ คุณลักษณะของผู้สังเกต ได้แก่ วัย ความ
สามารถทางด้านสติปัญญา เช่น ในเด็กอนุบาล ถ้าให้เด็กสังเกตตัว ม ม และพยายามให้เด็กเลียน
แบบ เด็กที่ทักษะการไขว่คว้าเมื่อเคลื่อนไหว ยังไม่พร้อม จะไม่สามารถเขียนได้ตามที่ครูคาดหวัง

2) กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes)

บุคคลจะต้องสามารถจดจำลักษณะของตัวแบบได้ และแปลงข้อมูลจากตัวแบบ เข้าไปอยู่ในรูปสัญลักษณ์
และจัดโครงสร้างเพื่อให้จำง่าย (อาจจะสร้างภาพในใจ) จะทำให้สามารถจำและเลียนแบบตัวแบบ
ได้แม้เวลาจะผ่านไปนาน นอกจากนี้ถ้าผู้สังเกตหรือผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้เห็นตัวแบบแสดงสิ่งที่ต้อง
เรียนรู้ซ้ำก็จะเป็นการช่วยความจำให้ดีขึ้น

3) กระบวนการกระทำ (Production Processes)

บุคคลนำสิ่งที่จดจำไว้มากระทำ ซึ่งกระทำได้ดีเพียงไร ขึ้นอยู่กับบุคคลสามารถแปรสภาพ
(Transform) ภาพพจน์ (Visual Image) และแสดงออกมาเป็นการกระทำหรือแสดงพฤติกรรม
เหมือนตัวแบบ โดยที่ปัจจัยสำคัญของกระบวนการนี้คือ ความพร้อมทางด้านร่างกายและทักษะที่ต้องใช้
ในการเลียนแบบ บันดูรากล่าวว่าการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบของแต่ละคนอาจจะแตกต่างกัน

บางคนทำได้ดีกว่าตัวแบบ บางคนทำได้ใกล้เคียง บางคนทำไม่ได้ไม่เหมือน ดังนั้นบันดูราแนะนำว่า ผู้ที่เป็นตัวแบบหรือใช้ตัวแบบต้องให้ข้อมูลป้อนกลับประเภทที่ต้องแก้ไข (Correcting Feedback) เพราะจะ เป็นการช่วย เหลือให้ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีโอกาสทบทวนและแก้ไขให้ถูกต้อง

4) กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes)

เมื่อบุคคลเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบ บุคคลคาดหวังว่าการเลียนแบบจะนำประโยชน์มาให้ เช่น การได้รับแรงเสริมหรือรางวัล หรือนำประโยชน์บางอย่างมาให้ หรือทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาได้ เช่น นักเรียนทำการบ้านเรียบร้อยถูกต้องได้รับรางวัลจากครู นักเรียนคนนี้จะ เป็นตัวแบบให้แก่นักเรียนคนอื่น ๆ ในการทำการบ้าน ในทางตรงกันข้าม นักเรียนถูกทำโทษเพราะแอบรับประทานขนมในห้องเรียน นักเรียนคนนี้จะ เป็นตัวแบบให้แก่นักเรียนอื่น ๆ ที่จะไม่ปฏิบัติตาม

แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง

งานในระยะแรก ๆ ของบันดูรา เน้นเรื่องความคาดหวัง

ในความสามารถของตนเอง โดยบันดูราอธิบายว่า ความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง เป็นตัวกำหนด ต่อมาในหนังสือที่บันดูราเขียนเล่มล่าสุด บันดูราใช้คำว่า การรับรู้ความสามารถของตนเอง โดยที่บันดูราเชื่อว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองจะมีผลต่อการกระทำของบุคคล กล่าวคือ ในสภาพการณ์ต่าง ๆ หากบุคคลเชื่อว่าตนเป็นคนมีความสามารถ ก็จะแสดงออกถึงความสามารถนั้น จะมีความอดทน อุตสาหะไม่ท้อถอยง่าย และจะประสบความสำเร็จในที่สุด ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่คิดว่าตนไร้ความสามารถ หรือรับรู้ความสามารถของตนในระดับต่ำกว่าที่เป็นจริง จะแสดงออกถึงความสามารถไม่เต็มศักยภาพ ท้อถอยง่าย ทำให้ประสบความสำเร็จในที่สุด

ในการพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเอง บันดูรา

(Bandura อ้างใน สมโภชน์ เขี่ยมสุภาสิต 2536 : 99) เสนอว่า มีอยู่ด้วยกัน

4 วิธี คือ

1) ประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จ (Mastery Experiences) ซึ่งบันดูราเชื่อว่า เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ในการพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเอง เนื่องจากเป็นประสบการณ์โดยตรง ความสำเร็จทำให้เพิ่มความสามารถของตนเอง บุคคลจะ เชื่อว่าเขาสามารถที่จะทำได้ ดังนั้นในการที่จะพัฒนาการรับรู้ความสามารถ

ของตนเองนั้น จำเป็นที่จะต้องฝึกให้เขามีทักษะเพียงพอที่จะประสบความสำเร็จได้พร้อม ๆ กับการทำให้เขารับรู้ว่าเขามีความสามารถจะกระทำเช่นนั้น จะทำให้เขาใช้ทักษะที่ได้รับการฝึกได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด บุคคลที่รับรู้ว่าตนเองมีความสามารถ จะไม่ย่อท้อ จะพยายามทำงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ

2) การใช้ตัวแบบ (Modeling) การที่ได้

สังเกตตัวแบบแสดงพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนและได้รับผลกรรมที่พึงพอใจ ก็จะทำให้ผู้ที่สังเกตฝึกความรู้สึกว่า เขาก็จะสามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ ถ้าเขาพยายามจริงและไม่ย่อท้อ

3) การใช้คำพูดชักจูง (Verbal Persuasion)

เป็นการบอกว่าคุณคนนั้นมีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ วิธีการดังกล่าวนั้นค่อนข้างใช้ง่ายและใช้กันทั่วไป ซึ่งบันดูรา กล่าวว่า การใช้คำพูดชักจูง ถ้าจะให้ได้ผล ต้องใช้ร่วมกับวิธีที่ทำให้บุคคลมีประสบการณ์ประสบความสำเร็จ ซึ่งอาจจะต้องค่อย ๆ สร้างความสามารถให้กับบุคคลอย่างค่อยเป็นค่อยไปและทำให้เกิดความสำเร็จตามลำดับขั้นตอน พร้อมทั้งการใช้คำพูดชักจูงร่วมกัน จะได้ผลดีในการพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตน

4) การกระตุ้นทางอารมณ์ (Emotional Arousal)

การกระตุ้นทางอารมณ์มีผลต่อการรับรู้ความสามารถของตนในสภาพที่บุคคลถูกข่มขู่ ซึ่งจะทำให้บุคคลเครียด และกระตุ้นให้บุคคลทำให้ได้ตามที่ถูกกระตุ้น ซึ่งหากใช้วิธีกระตุ้นที่รุนแรงเกินไป จะทำให้บุคคลเครียดมากจนประสบความสำเร็จล้มเหลว

การนำทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาลงมาใช้ในการสอน

สามารถทำได้ ดังนี้

1. เขียนวัตถุประสงค์การเรียนรู้เป็นเชิงพฤติกรรม
2. ใช้ตัวแบบหลาย ๆ ประเภท ซึ่งอาจเป็นบุคคล การ์ตูน ภาพยนตร์ วีดีโอ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ
3. ในขั้นตอนการเรียนรู้โดยการสังเกต ครูแนะให้นักเรียนสังเกตหรือใส่ใจกับพฤติกรรม/ความคิดของตัวแบบ และพยายามให้คำอธิบายควบคู่ไปกับการใช้ตัวแบบ

4. จัดเวลาที่ทำให้โอกาสนักเรียนแสดงพฤติกรรมเหมือน
ตัวแบบ ซึ่งถ้านักเรียนทำไม่ได้ถูกต้อง ครูจะได้แก้ไข เช่น แก้ไขวิธีสอนของตน หรือแก้ไขนักเรียน
5. ให้แรงเสริมแก่นักเรียนที่สามารถเลียนแบบได้ถูกต้อง
เพื่อจะให้เด็กนักเรียนมีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ และเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนคนอื่น ๆ ต่อไป

3.5 ทฤษฎีเรื่อง ความคาดหวัง (Expectation)

โบรफीและกู๊ด (Brophy and Good 1974 : 32 - 33) ได้ทำให้
ความหมายของคำว่า ความคาดหวังของครู (Teacher Expectation) ว่าหมายถึง
ครูคาดหวังเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ และพฤติกรรมของผู้เรียนในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง
โดยการตั้งความคาดหวังของครูเกี่ยวกับผู้เรียนคนใด ในลักษณะใดก็ตามเกิดขึ้นจากการนำ
ข้อมูลเกี่ยวกับสติปัญญาของผู้เรียน ผลการสอบครั้งก่อน ความคิดเห็นของครูคนก่อน และ
ความรู้เกี่ยวกับครอบครัวของผู้เรียน จากนั้นนำมาเป็นข้อมูลในการตั้งความคาดหวังใน
ตัวผู้เรียน ซึ่งในหลาย ๆ กรณี ครูยังไม่มีโอกาสสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้เรียน แต่ครูจะตั้ง
ความคาดหวังในตัวผู้เรียนไว้ก่อน

ในปี พ.ศ. 2511 ศาสตราจารย์ โรเซ็นต์ทาลและจาคอบสัน

(Rosenthal and Jacobson 1968 : 79) วิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูและความคาดหวังของ
ครูที่มีต่อนักเรียนแต่ละคน และสัมฤทธิ์ผลของนักเรียน การวิจัยเรื่องนี้ วิจัยในโรงเรียนโอล์ค เมือง
ซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา โดยโรเซ็นต์ทาล และจาคอบสัน ได้ส่งข้อสอบซึ่งเป็นข้อสอบสัมฤทธิ์ผล
ทางวิชาการ แต่บอกครูว่าเป็นข้อทดสอบพิเศษที่บังชี้ได้ว่า นักเรียนคนใดเป็นนักเรียนที่มีระดับ
สติปัญญาพัฒนาค่อนข้างช้า แต่กำลังพร้อมที่จะพัฒนาทางด้านสติปัญญา หลังจากได้ผลการทดสอบกลับมา
ผู้วิจัยไม่ได้ให้คะแนนจากการทดสอบ แต่ส่งนักเรียนและส่งชื่อไปให้ครู และบอกครูว่า เด็กพวกนี้
เป็นพวกที่พัฒนาช้า แต่พร้อมที่จะพัฒนาการทางด้านสติปัญญา พอปลายปี โรเซ็นต์ทาลและจาคอบสัน
ตรวจผลการทำข้อสอบของเด็กที่เขาส่งชื่อไปให้ครู พบว่า เด็กทำคะแนนได้สูงขึ้นมาก โดยเฉพาะ
ระดับประถมปีที่ 1 - 2 โรเซ็นต์ทาล และจาคอบสัน สรุปว่า การที่นักเรียนทำคะแนนได้ดีขึ้น เพราะ
ครูมีความคาดหวังว่านักเรียนเหล่านี้จะทำคะแนนได้ดี จึงเอาใจใส่ต่อนักเรียนเป็นพิเศษ ทำให้
นักเรียนทำคะแนนได้ดีตอนปลายปี และทำให้ความคาดหวังของครูเป็นเสมือนคำพยากรณ์ที่ถูกต้อง
จากข้อค้นพบในงานวิจัยของโรเซ็นต์ทาล และจาคอบสัน ได้มีนักจิตวิทยานำไปทดลองต่อในลักษณะ
ต่าง ๆ กัน แต่ปรากฏว่าไม่ได้ผลเหมือนกับโรเซ็นต์ทาล และจาคอบสัน

โบรฟี และ กูด (Brophy and Good 1974 : 32 - 41)

ซึ่งศึกษาเรื่องความคาดหวังของครู และติดตามงานของโรเซ็นต์ทอลล์และจาคอบสัน จึงสรุปว่าในการศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังของครู อาจจะแบ่งได้เป็นสองประเภท ประเภทแรกเป็นการวิจัยที่นักจิตวิทยาได้สร้างความคาดหวังขึ้นเฉย ๆ ไม่ได้มีข้อมูลพื้นฐาน เช่น งานวิจัยของโรเซ็นต์ทอลล์ และจาคอบสัน ประเภทที่สองเป็นการวิจัยที่ถือความคาดหวังที่แท้จริงของครู โดยถามจากตัวครูเอง การวิจัยประเภทที่สองเป็นการวิจัยที่ให้ข้อสรุปว่า ความคาดหวังของครูเป็นเสมือนคำพยากรณ์เกี่ยวกับตัวนักเรียนที่ถูกต้อง โบรฟีและกูด อธิบายว่าเป็นเช่นนี้ เพราะความคาดหวังของครูมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของครู และพฤติกรรมของครูมีผลต่อเด็ก เช่น ครูตั้งความคาดหวังที่ไม่ถูกต้อง และไม่ตรงกับสภาพเด็ก ครูจะเริ่มปฏิบัติต่อเด็กในลักษณะที่ครูคาดหวัง เช่น คาดหวังว่าเด็กคนนี้จะไม่สามารถทำงานที่มอบหมายให้ทำได้ ครูจะไม่สนใจยัดยี้เด็กเท่าที่ควร เพราะคิดว่าเสียเวลาไป เด็กก็คงทำไม่ได้ หรือเผลอแสดงให้เด็กรู้ความคาดหวังของครู หรือครูมีว้องหรือเพ่งเล็งความล้มเหลวของเด็กมากกว่าดูความสำเร็จของเด็ก ผลคือเด็กประสบความล้มเหลวในการทำงานตามที่ครูคาดหวังไว้จริง ๆ

แบบจำลองเกี่ยวกับผลความคาดหวังของครูที่มีต่อเด็ก

(A Model for Teacher Expectation Effects)

โบรฟี และกูด (Brophy and Good 1974 : 38 - 41)

ได้กล่าวถึงข้อค้นพบที่บันทึกไว้ในหนังสือเรื่อง "Pygmalion in the Classroom" ว่าสามารถนำมาสร้างแบบจำลอง (Model) เพื่ออธิบายผลจากความคาดหวังของครูที่มีต่อเด็กได้หลายประการ ดังนี้

ในระยะต้นปีการศึกษา

1. ครูแต่ละคนจะตั้งความคาดหวังเกี่ยวกับนักเรียนของตนแตกต่างกัน หากความคาดหวังที่ครูตั้งในครั้งแรกไม่เหมาะสม ครูจะปฏิบัติต่อนักเรียนของตนอย่างไม่เหมาะสม
2. นักเรียนแต่ละคนปฏิบัติต่อครูแตกต่างกันตามบุคลิกภาพที่แตกต่างกันของนักเรียน และตามที่ครูปฏิบัติกับนักเรียนแต่ละคนแตกต่างกัน เช่น ครูที่แสดงความเป็นมิตรกับนักเรียน นักเรียนจะแสดงความเป็นมิตรตอบ ครูที่แสดงท่าที่เย็นชา ไม่เป็นมิตรกับนักเรียน นักเรียนจะไม่เข้าใกล้ หรือแสดงที่ท่าเฉยเมยตอบ

3. โดยปกตินักเรียนจะตอบสนองความคาดหวังของครูด้วย พฤติกรรมที่ใกล้เคียงกับที่ครูคาดหวังเอาไว้เสมอ

ในระยะกลางปีการศึกษา

4. การที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียนแต่ละคนแตกต่างกันตามความคาดหวังของคนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นปีการศึกษา จะมีผลต่อการเรียน แรงจูงใจและอัศวมนทัศน์ของนักเรียนอย่างยิ่ง

ในระยะสิ้นปีการศึกษา

5. หากครูยังคงปฏิบัติต่อนักเรียนแต่ละคนแตกต่างกันตามความคาดหวังของครูอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ต้นปีการศึกษา จะเกิดผล 2 กรณีดังนี้

กรณีที่หนึ่ง ครูคาดหวังนักเรียนในทางบวก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนจะดี พฤติกรรมนักเรียนและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนดีตามที่ครูคาดหวัง

กรณีที่สอง ครูคาดหวังนักเรียนในทางลบ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนจะเป็นไปในทางลบ พฤติกรรมนักเรียนและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนจะเป็นไปในทางลบ ตามที่ครูคาดหวัง

3.6 ทฤษฎีเกี่ยวกับอัศวมนทัศน์ (Self Concept)

คำว่า อัศวมนทัศน์ มีนักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

ไรมีย์ (Raimy อ้างใน พรรณี ช. เจนจิต 2528 : 295) กล่าวถึง อัศวมนทัศน์ว่าเป็นการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ถูกจัดให้เป็นระบบมากหรือน้อยนั้น เป็นผลมาจากการสังเกตคนทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่บุคคลเชื่อเกี่ยวกับตนเอง อัศวมนทัศน์เป็นแผนที่ของแต่ละบุคคลใช้สำหรับพิจารณาเพื่อเข้าใจตนเอง โดยเฉพาะในช่วงเวลาหรือวิกฤตการณ์ที่บุคคลนั้นต้องตัดสินใจเลือกหรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เหมาะกับตนเอง

ฟรอยด์ (Freud 1953 : 24-23) ได้ให้ความเห็นว่า อัศวมนทัศน์ก็คือ โครงสร้างของอีโก้ (Ego) ซึ่งเป็นผลรวมทั้งหมดของความจริงแห่งตน บางครั้งบุคคลมีความพึงพอใจ บางครั้งก็มีความทุกข์ต้องอดทนในสภาพจริงของตน

กลุ่มมนุษยนิยม เป็นนักจิตวิทยากลุ่มที่ให้ความสำคัญกับความ เป็น "คน" มาก โดยกล่าวว่า คนเป็นโลกภายในของบุคคล คนเป็นผลรวมจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อม กลายมาเป็นการรับรู้ของแต่ละบุคคลในสภาพที่เป็นผู้กระทำและถูกกระทำ การรับรู้ ของบุคคลจะสะท้อนทัศนคติ และการตัดสินคุณค่าของโลกแห่งบุคคลนั้น อัตมโนทัศน์เป็นการกระทำ ตามความเป็นจริงของบุคคลในการยอมรับ หรือปฏิเสธในสภาพการณ์ที่ตนได้รับ

จากความหมายของคำว่า อัตมโนทัศน์ ทำให้เข้าใจว่า การที่คน แต่ละคนมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน สาเหตุหนึ่งเกิดจากอัตมโนทัศน์ คือ การรับรู้เกี่ยวกับตนเองและ รับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวของแต่ละคน ดังที่ โรเจอร์ (Rogers 1969 : 39) เคยกล่าว ไว้ว่า คนแต่ละคนจะมีโลกของตัวเองและจะแสดงพฤติกรรมตามสิ่งที่ตนรับรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ อัตมโนทัศน์ที่แต่ละคนมีต่อตนเอง

สำหรับตัวกำหนดอัตมโนทัศน์ มีแหล่งที่สำคัญ 2 แหล่ง คือ จากครอบครัวและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

- 1) ครอบครัว ท่าทีของบุคคลในครอบครัวที่ประพฤติกับเด็ก จะมีอิทธิพลต่ออัตมโนทัศน์ของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบ
- 2) สิ่งแวดล้อม บุคคลที่อยู่รอบตัวเด็ก เช่น ครู เพื่อน มีส่วนในการสร้างอัตมโนทัศน์ของเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น

ประเภทและระดับของอัตมโนทัศน์

อัตมโนทัศน์ มี 2 ประเภท ได้แก่ อัตมโนทัศน์ในทางบวก และอัตมโนทัศน์ในทางลบ ส่วนระดับของอัตมโนทัศน์ ฮิปเนสและสแตนตัน (Hipness and Stanton อ้างใน สุรางค์ ใศวตระกูล 2536 : 311) แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

ระดับที่ 1 อัตมโนทัศน์โดยทั่วไป (General Self-Concept)

ระดับที่ 2 อัตมโนทัศน์ระดับนี้ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ อัตมโนทัศน์ทางด้านวิชาการ (Academic Self Concept) ได้แก่ อัตมโนทัศน์ที่แต่ละบุคคลมีต่อ วิชาต่าง ๆ ในลักษณะที่ว่า คนเก่งหรือไม่เก่ง อัตมโนทัศน์ที่ไม่เกี่ยวกับวิชาการ (Non - Academic Self Concept) ได้แก่ อัตมโนทัศน์ทางด้านสังคม อารมณ์ และด้านร่างกาย

ระดับที่ 3 อัตมโนทัศน์เฉพาะ

ความสำคัญของอัตมโนทัศน์กับความสำเร็จในการเรียน
 จากการวิจัยที่ทำในระหว่าง ค.ศ. 1960 (พรหม ฆ.เจนจิต 2528
 : 210) ได้กล่าวถึงลักษณะเด็กที่ประสบความสำเร็จในการเรียนและไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน
 ดังนี้

1) ลักษณะของเด็กที่ประสบผลสำเร็จในการเรียน

เด็กพวกนี้จะมีอัตมโนทัศน์ในทางบวก มีลักษณะมั่นใจในตนเอง
 ยอมรับตนเอง เข้าใจในความสามารถของตนและเห็นคุณค่าในตนเอง

2) ลักษณะของเด็กที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน

เด็กพวกนี้จะมีอัตมโนทัศน์ในทางลบ มีความรู้สึกว่าคุณค่าตนเองไม่มี
 ความสามารถที่จะทำงานต่าง ๆ ให้สำเร็จ ไม่กระตือรือร้นอยากเรียน ขาดความมั่นใจในตนเอง
 มองตนเองอย่างไม่มีคุณค่า ไม่ศรัทธาในความสามารถของตนเอง นอกจากนี้มักแสดงพฤติกรรมที่ไม่
 เหมาะสมกับวัย

สุรางค์ โสวัตรระกูล (2536 : 312) เคยทำวิจัยเกี่ยวกับ
 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) ของเด็กเตรียมอนุบาลอายุ 4 - 5 ปี
 พบว่าตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการ คือ อัตมโนทัศน์ ขณะที่คอปเปอร์สมิธ
 (Coopersmith 1967 : 192 - 225) สรุปว่า ตัวแปรที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของ
 อัตมโนทัศน์ของบุคคล มี 4 ประการ คือ

1. การได้รับการยอมรับอย่างจริงจัง จากบุคคลที่มีความสำคัญ
 ต่อตัวเด็ก เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และเพื่อน ๆ
2. การมีโอกาสได้ทำงานที่สำคัญ และพบความสำเร็จเพื่อ
 แสดงว่าคุณมีความสามารถ
3. การมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจ เช่น การมีศีลธรรมจะช่วยให้เด็ก
 มีอัตมโนทัศน์ทางบวก
4. การได้มีโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อเด็กจะได้รู้สึกว่าตนมีคุณค่า
 และมีอิทธิพลต่อชีวิตผู้อื่น

ในการนำเรื่องอัตมโนทัศน์ (Self - Concept) ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน อาจทำได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1) การที่ครูสร้างความรู้สึกรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self - Concept) ในทางบวก จะช่วยให้ครูมีลักษณะที่ยอมรับผู้เรียนได้ง่ายขึ้น ประเด็นนี้เราอาจสังเกตจากครูที่ประสบความสำเร็จในการทำงานมักเป็นผู้ที่มีทัศนคติต่อตนเองในทางบวก เห็นความสามารถของตนเอง จึงพร้อมที่จะยอมรับและเห็นคุณค่าในผู้อื่น (Smith and other 1983 : 67)

2) การที่ครูสร้างความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่ดีและความคาดหวังที่ดีต่อเด็ก และแสดงให้เด็กรู้ เด็กพร้อมจะทำตามความคิดและความคาดหวังของครู ดังที่ เดวิดสัน และ แลง (Davidson and Lang อ้างใน พรธณี ช. เจนจิต 2528 : 203) ได้กล่าวว่า ถ้าเด็กรับรู้เกี่ยวกับอารมณ์ของครูและความคาดหวังของครูในทางบวก เด็กจะสามารถทำงานสำเร็จตามที่ครูคิดและคาดหวังไว้

3) ครูจัดบรรยากาศในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของเด็กที่มีต่อตนเอง (Self-Concept) เช่น กระตุ้นให้กำลังใจให้เด็กประสบผลสำเร็จ หรือพูดให้เด็กรู้สึกว่าคุณเชื่อในความสามารถของเด็กว่าจะสามารถทำงานให้สำเร็จได้ และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนรู้สึกมีอิสระ มีการยอมรับนับถือ มีความอบอุ่น นอกจากนี้ครูควรพูดถึงจุดที่เด็กแต่ละคนประสบความสำเร็จ มากกว่าพูดถึงความล้มเหลวของเด็ก

3.7. หลักการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาส

ในเรื่องหลักการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาสในสังคมไทยยังไม่มีการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง มีเพียงงานวิจัยบางเรื่องที่ค้นพบข้อความรู้อย่างประการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาส ดังนี้

กาญจนา ไทศาลภาณุมาศ (2528 : บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบพัฒนาการทางภาษาด้านชนิดของถ้อยคำ และชนิดของประโยคของเด็กอายุ 4-7 ปี ในโรงเรียนชุมชนแออัดและโรงเรียนชุมชนไม่แออัด : การศึกษาเฉพาะกรณี"

ผลการวิจัยพบว่า

1. เด็กที่มีอายุมากมีพัฒนาการทางภาษาด้านการใช้ชนิดของถ้อยคำดีกว่าเด็กที่มีอายุน้อย
2. เด็กที่มีอายุมากมีพัฒนาการทางภาษาด้านการใช้ชนิดของประโยคดีกว่าเด็กที่มีอายุน้อย
3. เด็กของโรงเรียนในชุมชนไม่แออัดมีพัฒนาการทางภาษาด้านการใช้ชนิดของถ้อยคำดีกว่าเด็กของโรงเรียนในชุมชนแออัด
4. เด็กของโรงเรียนในชุมชนไม่แออัดมีพัฒนาการทางภาษาด้านการใช้ชนิดของประโยคดีกว่าเด็กของโรงเรียนในชุมชนแออัด
5. พัฒนาการทางภาษาด้านการใช้ชนิดของถ้อยคำและชนิดของประโยคของเด็กหญิงเร็วกว่าเด็กชาย

วิศสุณี แทนประเสริฐสุข (2528 : บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง

"ผลของการใช้ตัวแบบภาพยนตร์ต่อพฤติกรรมการตั้งใจเรียนในห้องเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งสถานแรกรับเด็กหญิงพญาไท"

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สถานแรกรับเด็กหญิงพญาไท จำนวน 10 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 5 คน และกลุ่มควบคุม 5 คน เป็นนักเรียนที่มีพฤติกรรมการตั้งใจเรียนน้อยในช่วงเรียนวิชาภาษาไทย จากรายชื่อที่ครูประจำชั้นผู้สอนวิชาภาษาไทยเสนอ และจากการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของผู้วิจัย การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ใช้การวิจัยแบบก่อนทดลอง ระหว่างทดลองและติดตามผลแบบมีกลุ่มควบคุม (ABF Control Group Design) โดยระยะก่อนทดลอง (A) เป็นระยะทางเส้นฐานพฤติกรรมการตั้งใจเรียนในห้องเรียน ระยะระหว่างทดลอง (B) เป็นระยะให้ตัวแบบภาพยนตร์แก่นักเรียนในกลุ่มทดลอง และระยะ

ติดตามผล (F) เป็นระยะติดตามผลการทดลองหลังการให้ตัวแบบภาพยนตร์ ใช้เวลาทดลองทั้งสิ้น 6 สัปดาห์ ระยะก่อนทดลองและระยะระหว่างทดลองใช้ระยะเวลา 2 สัปดาห์ แล้วหยุดทดลอง 1 สัปดาห์ ต่อมาเป็นระยะติดตามผล ซึ่งใช้เวลา 1 สัปดาห์ โดยทำการสังเกตและบันทึกพฤติกรรม สัปดาห์ละ 4 ครั้ง ครั้งละ 30 นาที ผลการทดลองปรากฏว่า การใช้ตัวแบบภาพยนตร์สามารถเพิ่ม พฤติกรรมการตั้งใจเรียนของนักเรียนในกลุ่มทดลองได้ทั้งในระยะระหว่างทดลองและระยะติดตามผล

อรพินทร์ อนงคฆะตระกูล (2528 : บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง "ผลของการ ใช้สอนตนเองต่อการลดความท้อแท้ของเด็กอายุ 10 - 12 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็ก"

กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 10 - 12 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด จำนวน 30 คน ซึ่งทำแบบวัดความท้อแท้ MFFT ได้คะแนนผิดพลาดสูงมากกว่ามัธยฐาน ของเด็กวัยเดียวกัน และใช้เวลาสนองตอบต่ำกว่ามัธยฐานของเด็กวัยเดียวกัน โดยที่มัธยฐานของ คะแนนผิดพลาดและเวลาสนองตอบนี้ เทียบจากตารางเกณฑ์ปกติ ซึ่ง Salkind (1978) จัดทำ ขึ้น ลุ่มเด็กเป็นกลุ่มสอนตนเอง กลุ่มสอนกลวิธี และกลุ่มฝึกทำกิจกรรมใช้เครื่องมือ มีกลุ่มละ 10 คน การวิจัยใช้การทดลองแบบมีกลุ่มควบคุม ทดสอบก่อนทดลอง หลังทดลองและติดตามผล แต่ละ กลุ่มได้รับการฝึก 9 ครั้ง ครั้งละ 20 - 60 นาที เป็นเวลา 3 สัปดาห์ ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทำ แบบวัดความท้อแท้ MFFT ซ้ำในระยะหลังทดลองและติดตามผล ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มสอนตนเอง มีความท้อแท้ลดลงจากระยะก่อนทดลอง โดยด้านคะแนนผิดพลาดในระยะหลังทดลองและติดตามผล ต่ำกว่าระยะก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และด้านเวลาสนองตอบในระยะหลัง ทดลอง และติดตามผลไม่แตกต่างจากก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กลุ่มสอน ตนเอง กลุ่มสอนกลวิธี และกลุ่มฝึกทำกิจกรรมใน เครื่องมือฝึกมีความท้อแท้ไม่แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เพ็ญฟ้า สิงหสกุลไกร (2528 : 1 - 3) วิจัย เรื่อง "การใช้ กิจกรรมนันทนาการในงานกลุ่มสังคม เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของสถานสงเคราะห์เด็ก กรมประชาสงเคราะห์" โดยใช้กลุ่มประชากรเด็กและเยาวชนในช่วงอายุ 7 - 18 ปี จำนวน 199 คน ใช้วิธีการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการ

เก็บรวบรวมข้อมูลและการถามเด็ก ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของสถานสงเคราะห์จำนวน 70 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า เด็กมีความสนใจกิจกรรมแตกต่างกันไปตามอายุ เช่น อายุ 7 - 12 ปี สนใจกิจกรรมประเภทเกมง่าย ๆ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ นิทาน เด็กอายุ 13 - 18 ปี สนใจกิจกรรมประเภทกลางแจ้ง เช่น ฟุตบอล สนใจดนตรี ค่ายพักแรม เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เสนอว่า เด็กสถานสงเคราะห์ที่มีปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่เชื่อฟัง ขาดความรับผิดชอบ พุดบด ลักขโมย มีปัญหาทางเพศ ปรากฏว่าไม่ได้มีการนำวิธีการกลุ่มสังคมมาใช้ในทุกสถานสงเคราะห์ ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบเด็กจำนวนมาก และยังขาดทักษะประสบการณ์ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของการใช้วิธีการกลุ่มสังคม ทำให้วิธีการกลุ่มสังคมไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

สรุปหลักการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาส

1. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน ครอบครัวและสภาพที่แวดล้อมตัวเด็ก
2. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้ได้ดี จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม
3. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้ได้ดี เมื่อครูให้การเสริมแรงหรือการเสริมกำลังใจ เพราะเด็กด้อยโอกาสส่วนใหญ่มีอัตตมโนทัศน์ (Self - Concept) เกี่ยวกับตนเองในทางลบ เช่น ตนเองไม่เก่ง ไม่ฉลาด คงจะไม่สามารถเรียนรู้ได้
4. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้และพัฒนาการด้านการใช้ด้วยคำและการใช้ชนิดของประโยคได้ดี หากผู้ใหญ่รอบข้างให้ความสนใจดูแลพูดคุยกับเด็กสม่ำเสมอ
5. เด็กด้อยโอกาสสามารถเรียนรู้ หรือ เปลี่ยนพฤติกรรมเมื่อได้เห็นตัวแบบที่มีพฤติกรรมเหมาะสม
6. เด็กด้อยโอกาสที่อายุระหว่าง 7 - 12 ปี มีความสนใจในกิจกรรมเกมง่าย ๆ ภาพยนตร์ โทรทัศน์และนิทาน
7. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้จากสิ่งที่สอนกันในระบบโรงเรียนได้ยาก เพราะไม่มีทักษะความรู้พื้นฐาน (Basic Academic Skill)
8. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้จากการที่ได้ทำกิจกรรมทักษะเคลื่อนไหว (Motor Activities) มากกว่าอยู่นิ่ง ๆ

9. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้ได้ดี หากครูเอาใจใส่ สนใจ เรื่องของเด็กแต่ละคน และยอมรับเด็กในฐานะ เป็นเอกลักษณ์บุคคล

10. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้ด้วยวิธีอุปนัย (Inductive) ดีกว่าวิธีนิรนัย (Deductive)

11. เด็กด้อยโอกาสเรียนรู้จากการนำปัญหาที่ประสบมาเรียน (Problem Centered) ได้ดีกว่าวิธีอื่น ๆ

ในปี พ.ศ. 2528 บรรณาธิการวารสารประจำ มหาวิทยาลัยมิสซูรี ได้พิมพ์เผยแพร่เรื่องเทคนิคการสอน ผู้เรียนที่เป็นเด็กด้อยโอกาส โดยเน้นว่าเด็กด้อยโอกาสปรับตัวให้เข้ากับการเรียนในระบบโรงเรียนได้ยากเพราะไม่มีทักษะความรู้พื้นฐาน (Basic Academic Skill) พอ รับรู้ในเรื่องคุณค่าของการศึกษาในระดับต่ำ ขาดแรงจูงใจในการเรียน ขาดความเชื่อมั่น ต้องการพึ่งพาผู้อื่น การจัดการศึกษาให้แก่เด็ก จึงต้องให้เด็กรู้สึกประสบความสำเร็จในการเรียน เพื่อให้เด็กมีอัตมโนทัศน์(Self - Concept) ที่ดี เทคนิคที่จะใช้จัดการศึกษาต้องมีการพัฒนาทั้งกายและจิตใจ วัตถุประสงค์ทางการศึกษาต้องกำหนดให้บรรลุผลในระยะสั้น ครูต้องช่วยให้ผู้เรียนสามารถตอบคำถามถูกครูตั้งความคาดหวังว่าเด็กจะทำสำเร็จ ครูใช้เทคนิคการฟังแบบมีส่วนร่วม ครูใช้กิจกรรมสถานการณ์จำลองและกระตุ้นให้เด็กกล้าคิด โดยจัดให้มีการอภิปรายและวิพากษ์วิจารณ์ชั้นเรียนเพื่อลดพฤติกรรมทางลบของเด็ก ครูควรใช้การให้รางวัลมากกว่าการทำโทษ, ครูใช้ภาษาของกลุ่มเด็กมากกว่าใช้ภาษาทั่วไป ขอความร่วมมือจากพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กโดยการไปเยี่ยมเยียนเด็ก ทำให้เห็นชัด ๆ ว่าจะเอาความรู้ที่สอนไปใช้อย่างไร เมื่อสังคมยอมรับพฤติกรรมเด็กด้อยโอกาสครูต้องบอกให้เด็กรู้และการยอมรับเด็กต้องยอมรับในฐานะ เป็นเอกลักษณ์บุคคล ชื่อนี้ ๆ สำหรับครู คือพยายามให้เด็กได้ทำกิจกรรมทักษะเคลื่อนไหว (Motor Activities) เน้นเรื่องการทำมากกว่าการทดสอบ ใช้บทบาทสมมุติ ให้เด็กทำงานและให้หน่วยกิตพิเศษ หลีกเลี่ยงการให้เกรดเด็กโดยใช้เกณฑ์เดียวกัน และให้เอกสารประกอบการสอนเมื่อถึงหน่วยการเรียนรู้ใหม่ ครูอาจเพิ่มแรงจูงใจแก่ผู้เรียนโดยการให้ความเอาใจใส่สนใจ เรื่องของเด็กแต่ละคน ครูที่ประสบความสำเร็จมักจะให้แก่ ครูที่มีความยืดหยุ่น มีการใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ และสร้างโปรแกรมการศึกษาใหม่ ๆ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ

ข) การบูรณาการความรู้ความคิดและเจตคติ

(Integration of Cognition and Affect) ได้มีข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าจุดประสงค์ของการศึกษาด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ได้รับความสนใจน้อยกว่าด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ในกระบวนการเรียนการสอนในสภาพความเป็นจริง ซึ่งโดยหลักการแล้วจะต้องให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน ดังนั้นในการบูรณาการหลักสูตรจึงบูรณาการการจัดการศึกษาทั้งสองด้านนี้เข้าด้วยกัน

ค) การบูรณาการความรู้กับการกระทำ

(Integration of Knowledge and Conduct)

ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับการกระทำก็ควรได้รับความสนใจเช่นเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับเจตคติ อันนี้เป็นคำถามที่สำคัญในการศึกษาด้านคุณธรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม และแม้แต่การพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจตัดสินใจจะไม่มี ความหมายถ้าล้มเหลวในการที่จะนำผู้เรียนให้ปฏิบัติตามค่านิยมที่เขาเลือก การแยกความรู้จากการกระทำจะเป็นการแบ่งหลักสูตรออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และอีกส่วนหนึ่งอยู่บนพื้นฐานของการกระทำ แต่ทั้งสองส่วนก็เกี่ยวข้องกันเนื้อหาเดียวกัน จึงเป็นเรื่องที่ง่าย ๆ ในการบูรณาการความรู้กับการกระทำเข้าด้วยกัน

ง) การบูรณาการความรู้ในโรงเรียนกับชีวิต

จริงของผู้เรียน (Integration of School Learning with the Actual Life of the Learners)

การทดสอบหลักสูตรในแง่ของการเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพของชีวิตของผู้เรียน ในการบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่แท้จริงของการบูรณาการหลักสูตรนั้น ควรจะเชื่อแน่ว่า สิ่งที่สอนในโรงเรียนหรือสถานการศึกษา เป็นสิ่งที่มีความหมายและเป็นสิ่งที่จะช่วยเหลืออย่างมีพลังให้กับผู้เรียนในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตภายนอกโรงเรียน อันนี้เป็นเหตุผลที่ว่าทำไมบางรูปแบบของการบูรณาการหลักสูตร พยายามที่จะเน้นกระบวนการสอนตามความสนใจ ความต้องการของผู้เรียน และเกี่ยวกับสิ่งที่ เป็นจริงในชีวิต

จ) การบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ

(Integration of Subject Areas)

การบูรณาการเนื้อหาวิชาในสาขาวิชา

ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นการบูรณาการเพื่อให้เป็นโปรแกรมหรือหลักสูตรที่บูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ให้เป็นเนื้อหาวิชาใหม่ที่ติดต่อ เชื่อมโยง เข้า เป็น เรื่องราวเดียวกัน และการบูรณาการหลักสูตรในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นรูปแบบที่สำคัญและนิยมใช้กันมากในการบูรณาการหลักสูตรในการสอนเนื้อหาวิชาผู้สอนไม่ควรเอาความคิดทั้งหมด เข้าไปในเนื้อหาความรู้เดียว ๆ แต่ควรจะให้ความสนใจและทุ่ม เทไปที่กระบวนการสืบสวนให้มากที่สุด ไม่แตกเนื้อหาในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มจะรวม เข้าด้วยกันได้ โดยเน้นในข้อเท็จจริง แนวคิดและหลักการต่าง ๆ กระบวนการทางด้านเจตคติ และการกระทำ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เช่นเดียวกับ เนื้อหาความรู้ในการจัดการศึกษา

การบูรณาการเนื้อหาวิชาในสาขาต่าง ๆ

เข้าด้วยกันอาจพิจารณาได้ใน 2 ลักษณะ คือ ประการแรก การบูรณาการเนื้อหาวิชาอยู่บนพื้นฐานที่ว่า มีแกนร่วมกันซึ่งอยู่ในเนื้อหาวิชาทุกสาขาวิชา เพื่อแสดงให้เห็นจุดนี้ ความรู้ เรื่องทัศนคติที่ต้องการในสังคมศึกษาอาจถูกจูงใจให้เกิดขึ้นได้โดยประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกับในสาขาวิชานั้น ๆ และจากข้ออ้างที่ทุกสาขาวิชา มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดแกนร่วมของสาขาวิชาต่าง ๆ ให้บูรณาการเป็นโปรแกรมหรือหลักสูตรที่จัดให้มีการเรียนรู้ที่มีความหมาย และช่วยให้ผู้เรียน เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง เป็นอย่างดี ในการบูรณาการเนื้อหาจะไม่แยกรายละเอียดของข้อความรู้ ออกเป็นส่วนย่อย ๆ แต่จะบูรณาการแนวคิดและหลักการเข้าด้วยกัน โดยการสร้างแกนร่วมซึ่งทำให้ เนื้อหาวิชาที่มีความแตกต่างกันมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

วิธีการที่สองในการบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ

สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดที่ว่า เป็นความพยายามในการทำลายผนังกันระหว่างเนื้อหาวิชาต่าง ๆ และเพื่อจัดหลักสูตรบูรณาการตามความต้องการและปัญหาของผู้เรียนและสังคม ถ้าผู้สอนได้รับการฝึกอบรมอย่างดี ถ้าผู้บริหารมีความเชื่อร่วมกัน และให้ความร่วมมือกับผู้สอน และถ้าสังคมให้การสนับสนุน รวมทั้งมีปัจจัยส่งเสริมอื่น ๆ แล้ว หลักสูตรบูรณาการจะช่วยพัฒนาศักยภาพให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

3.8.1.2 รูปแบบของการบูรณาการหลักสูตร

การบูรณาการหลักสูตร มีหลายรูปแบบ ดังนี้

ก) การบูรณาการโดยเนื้อหาวิชาอย่างกว้าง ๆ

เป็นการรวมเอาเนื้อหาวิชาสองวิชาหรือ

มากกว่าเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นเนื้อหาวิชาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เพื่อสร้างเป็นเนื้อหาวิชาใหม่ในลักษณะกว้าง ๆ เช่น วิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ทั่วไป ซึ่งหลักสูตรที่บูรณาการในแนวกว้างนี้มีมักกลายเป็นการเน้นเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง (Subject - Center) มากกว่าการจัดการเรียนรู้อื่น ๆ ในการที่จะบูรณาการการเรียนรู้ในห้องเรียนให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน

ข) การบูรณาการโดยหัวเรื่องและโครงการ

การบูรณาการโดยหัวเรื่องและโครงการ เป็น

การบูรณาการอยู่บนการนำหัวเรื่องและโครงการเป็นศูนย์กลางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้วิธีการนี้เป็นการบูรณาการความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

การบูรณาการเนื้อหาวิชาสามารถที่จะคงอยู่ใน

หลักสูตรบนพื้นฐานของการจัดลำดับโครงการ โครงการอาจจะดำเนินการในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้หัวเรื่อง หรือหัวเรื่องใด ๆ ที่เป็นอิสระก็ได้ ในการเรียนรู้ที่ใช้โครงการเป็นพื้นฐานนั้น การเรียนรู้จะอยู่ในลักษณะที่เป็นผลของการสำรวจ การสืบค้น และประสบการณ์ตรงกับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ภายใต้โครงการและข้อเท็จจริงที่จำเป็น รวมทั้งหลักการต่าง ๆ ในเนื้อหาวิชาเหล่านั้นจะถูกบูรณาการตามธรรมชาติ ในความสัมพันธ์กับงานที่สร้างขึ้น โครงการอาจสร้างขึ้นโดย

- เป้าหมายและกิจกรรมที่เป็นผลลัพธ์
- กิจกรรมที่เป็นการริเริ่ม คิดพิจารณาทบทวน
และกิจกรรมทางวัฒนธรรม
- กิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การฝึกอบรมใน
ฐานะ เป็นพล เมืองและสมาชิกของสังคม
- กิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดี
และมีสุขภาพอนามัยดี

งานที่สัมพันธ์กับกิจกรรมภายใต้โครงการ

เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพที่สัมพันธ์กับ เนื้อหาและสาขาวิชาที่แตกต่างกัน โครงการยังสามารถที่จะสร้างขึ้นโดย เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการสำรวจและการศึกษาค้นคว้า นอกจากนี้โครงการยังอาจจะ เน้นในแง่ของสิ่งแวดล้อมรวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพที่สัมพันธ์กับ เนื้อหาวิชาที่มีความแตกต่างกัน

วิธีการที่ใช้ในโครงการ เนื้อหาสาระในสาขาวิชา

เป็นสิ่งสำคัญ แม้ว่าผู้เรียนจะได้ เรียนรู้ข้อเท็จจริงและแนวคิดในแต่ละวิชามาแล้วก็ตาม เป้าหมายประการแรกคือ ต้องการให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิด ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ปกติในทุกสาขาวิชาและจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มากในการศึกษาของผู้เรียน กิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการคิด ได้แก่ การสังเกต การใช้เวลาในการทำงานต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์กัน การจำแนก การจัดจำพวก การตีความ การพิสูจน์ การนำข้อความรู้ไปปรับใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยวิธีการนิรนัยและอุปนัย การตั้งสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมติฐาน การควบคุมตัวแปร การอ้างอิง การคาดคะเน การสื่อความหมาย การให้ข้อยุติและแนวทาง การแก้ปัญหา และอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน

ค) การบูรณาการบนพื้นฐานของความสนใจและ

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน

วิธีการอีกวิธีการหนึ่งในการบูรณาการ เนื้อหาวิชาในหลักสูตรคือ การพัฒนาหลักสูตรและหน่วยการเรียนรู้ บนพื้นฐานของแนวทางการแก้ปัญหาในชีวิตจริงของผู้เรียน ปัญหาต่าง ๆ อาจเป็นปัญหาของบุคคล ปัญหาของชุมชน ปัญหาของสังคมและปัญหาการพัฒนา วัสดุอุปกรณ์ การเรียนอาจสร้างขึ้นโดยเกี่ยวข้องกับแนวทางการแก้ปัญหาของปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว เช่น หลักสูตรอาจจะเน้นหน่วยการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและประเด็นที่สำคัญในสังคม เช่น มลภาวะ การที่ผลผลิตทางการเกษตรลดต่ำลง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่เหมาะสม ภาวะสิ่งแวดล้อมที่ทำให้สุขภาพของคนในชุมชนไม่ดี หรือประเด็นอื่น ๆ ที่เห็นว่าเป็นสำคัญ การหาแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ ต้องการศึกษภาพจากเนื้อหาวิชาในหลาย ๆ สาขาวิชาเช่นเดียวกัน จึงเป็นการบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้าในหลักสูตรโดยธรรมชาติและไม่มีภาระให้เรียนวิชาแต่ละวิชาในหลักสูตรลักษณะดังกล่าวนี้

3.8.1.3 วิธีการในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ

วิธีการในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการมีอยู่ด้วยกันหลายวิธีที่สำคัญและจะนำมากล่าวไว้ในที่มีอยู่ 3 วิธี คือ (UNESCO, 1981 : 21-22)

ก) วิธีการรวมศูนย์ (The Centralized Approach)

วิธีการหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการคือ วิธีการรวมศูนย์ วิธีการนี้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จะมารวมกันเป็นศูนย์กลาง เพื่อที่จะออกแบบโปรแกรมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน ซึ่งจะเสนอพื้นฐานและแนวทางสำหรับหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ กระบวนการนี้ทำได้ง่าย และรวดเร็วในการพัฒนาหลักสูตร แต่มีข้อจำกัดในเรื่องการตีความหลักสูตรผิดพลาด และการไม่ได้รับความร่วมมือในการนำหลักสูตรไปใช้ เนื่องจากผู้ใช้หลักสูตรขาดความรู้ความเข้าใจและไม่เห็นชอบด้วยกับหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ดังนั้นวิธีการนี้จึงเป็นวิธีที่ไม่นิยมนำไปปฏิบัติ

ข) วิธีการกระจายศูนย์ (The Decentralized Approach)

วิธีการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการอีกวิธีหนึ่ง คือ วิธีการกระจายศูนย์ วิธีการนี้ ครูหรือผู้สอนและบุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรจะมาทำงานร่วมกันในการวางแผนหลักสูตรและวัสดุอุปกรณ์การสอนบนพื้นฐานของประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของคน ผลของวิธีการนี้ จะทำให้มองเห็นถึงสภาพความเป็นจริง ความต้องการของสังคม ที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร จากผู้ปฏิบัติและ/หรือ ผู้มีประสบการณ์โดยตรง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจึงสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสังคม

ค) วิธีการผสม (The Mixed Approach)

เป็นวิธีการที่อยู่ระหว่างวิธีการรวมศูนย์และวิธีการกระจายศูนย์ ซึ่งเป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมาก วิธีการนี้กลุ่มผู้ออกแบบหลักสูตร กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และกลุ่มผู้สอน จะมาร่วมกันพัฒนาหลักสูตร โดยเริ่มตั้งแต่ร่วมกันวางแผน ออกแบบ พัฒนาหลักสูตร และนำหลักสูตรอุปกรณ์การสอนของหลักสูตรไปใช้

3.8.1.4 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ

การพัฒนาหลักสูตรการจะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

ภายใต้ขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ (UNESCO, 1981 : 32-41)

- ก) การกำหนดวัตถุประสงค์
- ข) การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้
- ค) ทดลองใช้หลักสูตรและวัสดุอุปกรณ์การสอน
- ง. ปรับปรุงหลักสูตรจากข้อมูลการทดลองใช้

หลักสูตร

3.8.2 ด้านวิธีการ การบูรณาการในความหมายด้านวิธีการ หมายถึง วิธีสอนหลากหลายวิธีที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้/สามารถทำงานได้ตามหัวเรื่อง หรือ หัวข้อ หรือ กิจกรรม หรือปัญหาในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพตาม เป้าหมายของหลักสูตรบูรณาการ

รายละเอียดของวิธีบูรณาการ

เมื่อพิจารณาในแนวกว้าง คำว่า วิธีบูรณาการ(Integrated Approach) หมายถึง วิธีสอน ซึ่งผู้เรียนทำงานตามหัวเรื่อง หรือ หัวข้อหรือกิจกรรม หรือปัญหาในชีวิตจริง ซึ่งการทำงานนี้เกี่ยวข้องกับศักยภาพที่สัมพันธ์กับสาขาวิชาการหรือเนื้อหาวิชามากกว่าหนึ่งวิชา หรือหนึ่งสาขา (UNESCO 1981 : 10) ดังนั้น การสอนแบบบูรณาการ จึงต้องใช้วิธีสอนหลากหลายวิธีประกอบกัน แต่โดยทั่วไปใช้หลักการสอน ดังนี้

3.8.2.1 ครูใช้กลวิธีสอนที่ เน้นผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง

(Learner - Centered)

3.8.2.2 ครูใช้กลวิธีสอนที่ เน้นกิจกรรม เป็นศูนย์กลาง

(Activity - Centered)

3.8.2.3 ครูสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี โดยช่วยให้ผู้เรียน ได้รับข้อมูลที่เหมาะสม จัดให้มีคู่มือการเรียนรู้และให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) แก่ผู้เรียน เกี่ยวกับความก้าวหน้าในการเรียน และการบรรลุเป้าหมายของการเรียนของผู้เรียน รวมทั้ง การแสดงบทบาทอย่างกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือกับผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมการเรียน การสอน

3.8.2.4 ครูใช้วิธีสอนที่นิยมใช้กับหลักสูตรบูรณาการ ได้แก่ การอภิปราย การแสดงบทบาทสมมุติ การใช้กรณีตัวอย่าง การทำกิจกรรมและเกมต่าง ๆ การสอน โดยใช้โครงการ และการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง เป็นต้น

3.9 หลักพุทธศาสตร์ : ครูผู้เป็นกัลยาณมิตร

ตามหลักพุทธศาสตร์ กล่าวถึง ปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ของมนุษย์ไว้หลายปัจจัย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ กัลยาณมิตร ซึ่งในงานวิจัยนี้ หมายถึง ครู หากครูมีลักษณะ เป็นกัลยาณมิตรกับศิษย์ ได้แก่ ครูที่ประกอบด้วยกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ (สุมน อมรวิวัฒน์ 2530 : 74 - 75) ได้แก่

- 1) ปรีย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจ และสนิทสนมชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ตาม
- 2) ครู ภาคารพ ในฐานะประพฤติกสมควรแก่ฐานะ ช่วยให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้
- 3) ภาวนีโย ภาเจริญใจ นายกององ ควรเอาอย่างในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ
- 4) วุตตา จ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- 5) วจนกฺขโม อุตทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามทุกอย่าง อยู่เสมอ อุตทนฟัง
- 6) คมภีรญฺจ กถ กตุตา กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งให้เข้าใจได้
- 7) โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางที่เสื่อม

ครูที่เป็นกัลยาณมิตรกับศิษย์ จะทำให้ศิษย์รู้สึกอบอุ่นใจ อยากเข้าใกล้ รักและศรัทธาในตัวครู เมื่อครูอบรมสั่งสอนสิ่งใดแก่เด็ก เด็กพร้อมจะทำตามครู

สำหรับ เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้าง เด็กอยู่ใน
สภาพแวดล้อมทางครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์นัก ทำให้เด็กรู้สึกขาดความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคง
ทางจิตใจ หากเด็กมาเรียนในศูนย์เด็กก่อสร้าง และได้อยู่กับครูที่มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรกับศิษย์
คอยให้ความรัก ความอบอุ่น ดูแล เอาใจใส่ คอยช่วยเหลือเด็กในด้านต่าง ๆ อย่างจริงจัง
จะช่วยให้เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในแหล่งก่อสร้างมีสุขภาพจิตดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้เด็กเรียนรู้
ได้ดีและรวดเร็วขึ้น รวมทั้ง มีพฤติกรรมที่ดียิ่งขึ้นด้วย